

VOORONDERZOEK RijswijkBuiten

AVG Explosieven Opsporing Nederland

Vestiging Heijen:

De Grens 7 - 6598 DK Heijen
Postbus 160 - 6590 AD Gennep
Tel. : 0485-802010
Fax : 0485-802084
K.v.K. Venlo 12029421

Vestiging Waalwijk:

Professor Asserweg 24 – 5144 NC Waalwijk
Tel. : 0416-700220
oce@avg.eu
www.explosievenopsporing.com

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING.....	6
1.1	AANLEIDING	6
1.2	PROBLEEMSTELLING	6
1.3	DOELSTELLING	6
1.4	ONDERZOEKSGBIED	6
1.5	ONDERZOEKSMETHODE	7
1.5.1	Algemeen	7
1.5.2	Beoordeling bronnenmateriaal	8
1.5.3	Verantwoording	9
1.5.4	Leeswijzer	9
2	INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL	10
2.1	EERDER UITGEVOERDE ONDERZOEKEN	10
2.1.1	Rapportages archief AVG	10
2.1.2	Derden	10
2.2	LITERATUUR.....	15
2.2.1	Meidagen 1940	15
2.2.2	Luchtoorlog 1940-1945.....	20
2.2.3	Bevrijding 1945.....	23
2.2.4	Naoorlogse geschiedenis.....	23
2.3	COLLECTIE KAARTEN TOPOGRAFISCHE DIENST KADASTER TE ZWOLLE	24
2.3.1	Geallieerde defence overprint	24
2.3.2	Duitse stafkaart.....	25
2.4	LUCHTFOTO'S.....	25
2.4.1	Geraadpleegde luchtfoto's	25
2.4.2	Luchtfoto-interpretatie 1941, 1944-1945.....	26
2.4.3	Luchtfoto-interpretatie huidige situatie	29
2.5	GEMEENTEARCHIEF RIJSWIJK.....	30
2.5.1	Luchtbeschermingsdienst, oorlogsschade en geruimde CE.....	30
2.6	NIEUWSBERICHTEN	32
2.6.1	AVG collectie	32
2.7	EXPLOSIEVEN OPRUIMINGS DIENST (EOD)	36
2.7.1	Collectie ruimrapporten.....	36
2.8	COLLECTIE MIJNENKAARTEN	36
2.9	NEDERLANDS INSTITUUT VOOR MILITAIRE HISTORIE (NIMH)	37
2.9.1	Collectie Duitse verdedigingswerken	37
2.9.2	Gevechtsverslagen en rapporten mei 1940	38

2.10	PROVINCIAAL ARCHIEF / NATIONAAL ARCHIEF	39
2.10.1	Militair Gezag	39
2.10.2	Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen	40
2.11	SEMI STATISCHE ARCHIEFDIENSTEN MINISTERIE VAN DEFENSIE (SSA)	40
2.11.1	Archief Mijn- en Munitie Opruimings Dienst (MMOD) 1945-1947	41
2.12	NEDERLANDS INSTITUUT VOOR OORLOGSDOCUMENTATIE (NIOD)	41
2.12.1	Collecties Departement van Justitie en Generalkommissariat für das Sicherheitswesen	41
2.13	THE NATIONAL ARCHIVES LONDEN	42
3	CHRONOLOGIE RELEVANTE GEBEURTENISSEN	43
3.1	INLEIDING EN TABEL CHRONOLOGIE	43
4	BEOORDELING BRONNENMATERIAAL	58
4.1	INDICATIE VAN EXPLOSIEVEN IN HET ONDERZOEKSGBIED	58
4.2	LEEMTEN IN KENNIS BRONNENMATERIAAL	58
4.3	SOORT EN VERSCHIJNINGSVORM VAN EXPLOSIEVEN	59
4.3.1	Duitse defensie	59
4.3.2	Vliegtuigcrashes	59
4.3.3	Grondgevechten en artilleriebeschietingen	59
4.3.4	Geallieerde noodafwerpen en tactische luchtaanvallen	60
4.3.5	Vernielingsladingen	60
4.4	AANTAL MOGELIJK AAN TE TREFFEN EXPLOSIEVEN	60
4.5	HORIZONTALE EN VERTICALE BEGRENZING VERDACHT GEBIED	61
4.5.1	Verdachte gebieden gedumpte munitie	61
4.5.2	Verdachte gebieden vliegtuigcrashes	61
4.5.3	Verdacht gebied afwerpmunitie	61
4.5.4	Verdacht gebied vernielingsladingen	62
5	CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN	63
5.1	CONCLUSIE	63
5.2	ADVIES VERVOLGTRAJECT	64
5.2.1	Aanvullend onderzoek	64
5.2.2	Opsporing CE	64
6	BIJLAGEN	66
6.1	BRONNENLIJST	66
6.1.1	Archieven	66
6.1.2	Literatuur	66
6.1.3	Websites	66
6.2	CERTIFICAAT WSCS-OCE	67

6.3	RICHTLIJNEN WSCS-OCE AFBAKENING VERDACHTE GEBIEDEN	68
6.4	PRESENTATIEKAART VERZAMELDE HISTORISCHE FEITEN	70
6.5	CE-BODEMBELASTINGKAART (VERDACHT GEBIED)	72

Distributielijst

- AVG Explosieven Opsporing Nederland
- ARCADIS Nederland BV

Dit document is bestemd voor de opdrachtgever.

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze rapportage mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur. (Artikel 16 Auteurswet 1912). Het is de opdrachtgever toegestaan voor intern gebruik kopieën te maken zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

Voor informatie, vragen of suggesties:

AVG Explosieven Opsporing Nederland

De Grens 7

6598 DK Heijen

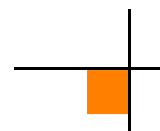
Tel 0485-802020

Fax 0485-802084

Website: www.explosievenopsporing.com / www.uxo.eu

E-mail: oce@avg.eu

Opdrachtgever	ARCADIS Nederland BV
Rapport	1662014-VO-02
Naam	VO RijswijkBuiten
Versie	Definitief / conform WSCS-OCE versie 2012, 1
Datum	4 mei 2016
Vrijgegeven door:	Menno Abee (afdelingshoofd OCE)
Paraaf:	
Vrijgegeven door:	Mark Jochoms (Senior OCE-deskundige)
Paraaf:	
Opgesteld door:	Wouter van den Brandhof MA (historicus)
Paraaf:	

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding

AVG Explosieven Opsporing Nederland (hierna: AVG) heeft in opdracht van ARCADIS Nederland BV een vooronderzoek naar de aanwezigheid van conventionele explosieven (hierna: CE) uitgevoerd voor het onderzoeksgebied RijswijkBuiten. Hier worden in de toekomst diverse bodemingrepen worden uitgevoerd (zie afbeelding 1). De toekomstige werkzaamheden hebben betrekking op de aanleg van een nieuw leidingtracé en het amoveren van een bestaand leidingtracé. Er wordt hier in de toekomst tevens o.a. nieuwbouw gerealiseerd.

1.2 Probleemstelling

Er kunnen als gevolg van gevechtshandelingen CE in het onderzoeksgebied zijn achtergebleven. Er ontstaat bij het spontaan aantreffen van CE uit de Tweede Wereldoorlog mogelijk een verhoogd veiligheidsrisico. Onbedoelde detonaties kunnen bij de uitvoering van werkzaamheden in het ergste geval leiden tot dodelijk letsel en zware schade aan materieel en omgeving. Spontane CE vondsten kunnen resulteren in meerwerk-kosten door stagnatie van de uitvoeringswerkzaamheden.

1.3 Doelstelling

Het doel van het vooronderzoek is om aan de hand van een breed scala aan historisch feitenmateriaal een zo genuanceerd mogelijk beeld met betrekking tot het onderzoeksgebied in de Tweede Wereldoorlog te verkrijgen. Aan de hand van deze gegevens wordt een antwoord gegeven op de vraag of en zo ja in welke delen van het onderzoeksgebied er sprake is van een verhoogd risico op het aantreffen van CE. Er zal daarnaast worden ingegaan op de te verwachten soort(en) CE, de verschijningsvorm en de mogelijke hoeveelheid. Het onderzoek resulteert in een horizontale en verticale afbakening van het verdachte gebied door middel van GIS kaartmateriaal en het advies om de werkzaamheden onder reguliere omstandigheden uit te voeren, of om vervolgstappen te zetten in de vorm van bijvoorbeeld een (projectgebonden) risicoanalyse of direct een detectieonderzoek.

1.4 Onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied ligt te Rijswijk in de gemeente Rijswijk en wordt begrensd door de A4, de Noordhoornseweg, de Kastanjewetering, de Prinses Beatrixlaan, DSM, de spoorlijn, de Delfsche Vliet, Pauwhof, de Broekmolenweg, De Ruijt, de Zuiderweg en de Delftweg. AVG maakt een onderscheid tussen het onderzoeksgebied en het analysegebied. Het analysegebied betreft het onderzoeksgebied inclusief een buffer van 181 meter. Alle oorlogshandelingen binnen het analysegebied worden in dit vooronderzoek beoordeeld. Bij een duikbombardement met afwerpmunitie op een 'pin point target' wordt het CE verdachte gebied bepaald door een afstand van 181 meter gemeten vanuit het hart van het doel als zijnde CE verdacht te verklaren. Een dergelijke gevechtshandeling binnen de grenzen van het analysegebied leidt automatisch tot één of meerdere CE verdachte gebieden in het onderzoeksgebied.

Afb. 1.- Begrenzing onderzoeksgebied: rood omlind. Analysegebied: zwart omlind.

1.5 Onderzoeksmethode

1.5.1 Algemeen

Bij het vooronderzoek worden literatuur en historische bronnen verzameld en gestructureerd geordend. Het eindresultaat is een rapportage met een bijbehorende CE-bodembelastingkaart. Het vooronderzoek dient conform de WSCS-OCE (versie van maart 2015) te worden uitgevoerd.¹

Het bronnenonderzoek vindt plaats op basis van een inventarisatie van:

- Gebeurtenissen die hebben geleid tot de mogelijke aanwezigheid van CE (indicaties)
- Gebeurtenissen die hebben geleid tot de verwijdering van CE (contra-indicaties)

Wij hebben de volgende archieven en collecties geraadpleegd:

VERPLICHTE BRONNEN			
Bron	Korte omschrijving	Geraadpleegd	Hoofdstuk
Literatuur	O.a. En nooit was het stil...	Ja	2.2
Gemeentearchief Rijswijk	Vermeldingen oorlogshandelingen	Ja	2.5
Provinciaal archief / Nationaal Archief - 's-Gravenhage	Vermeldingen oorlogshandelingen	Ja	2.10
Explosieven Opruimings Dienst	Gevuimde explosieven (mora's/wo's), mijnenkaarten	Ja	2.7
Luchtfotocollectie Bibliotheek Universiteit Wageningen	Luchtfoto's Tweede Wereldoorlog	Ja	2.4
Luchtfotocollectie Topografische Dienst (Kadaster)	Luchtfoto's Tweede Wereldoorlog	Ja	2.4

¹ Werkveldspecifiek certificatieschema voor het systeemcertificaat 'Opsporen CE'

NIET-VERPLICHTE BRONNEN			
Bron	Korte omschrijving	Geraadpleegd	Hoofdstuk
Nederlands Instituut voor Militaire Historie	Inlichtingen verzet (575 serie)	Ja	2.9
Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie	Collecties 216k en 077	Ja	2.13
Luchtfotocollectie National Collection of Aerial Photography (NCAP)	Luchtfoto's Tweede Wereldoorlog	Nee	
The National Archives (Londen)	2 nd TAF Daily Logs	Ja	2.14
Bundesarchiv-Militärarchiv	Duitse 88e legerkorps	Nee	
The National Archives and Records Administration (Washington)	Gegevens 8 th Air Force, 9 th Air Force, verschillende airborne divisions, 104 th US infantry division	Nee	
Getuigen	Getuigenverslagen uit de eerste hand	Nee	
Semi Statisch Archief (SSA) Rijswijk	Mijn- en Munitie Opruimingsdienst	Ja	2.12
Nationaal Archief te Den Haag	Inspectie Bescherming Bevolking tegen luchtaanvallen	Ja	2.11

IN DE WSCS-OCE NIET GENOEMDE BRONNEN			
Bron	Korte omschrijving	Geraadpleegd	Hoofdstuk
Archief AVG	Gegevens uit binnen- en buitenlandse archieven	Ja	2.1, 2.6
Database AVG	O.a. oude webartikelen	Ja	2.1, 2.6
Koninklijke Bibliotheek	Oude krantenberichten	Ja	2.6
Luchtfotocollectie Luftbilddatenbank	Luchtfoto's Tweede Wereldoorlog	Ja	2.4
Centre Historique des Archives à Vincennes	Franse gevechtsverslagen	Nee	
The National Archives Ottawa	Canadese gevechtsverslagen	Nee	
Locatiedeskundige	Expert op het gebied van lokale historie	Nee	
Heemkundekringen / historische kringen	Plaatselijke archieven	Nee	

De aanvullende bron National Collection of Aerial Photography (NCAP) is niet geraadpleegd, omdat de Luftbilddatenbank (die AVG wel heeft geraadpleegd) al automatisch dit archief inzielt. AVG beschikt niet over relevante toegangen/inventarisnummers uit het Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg en The National Archives and Records Administration te Washington die relevant zijn voor dit vooronderzoek. AVG beschikt niet over contactgegevens van (mogelijk) relevante getuigen.

1.5.2 Beoordeling bronnenmateriaal

In deze fase van het vooronderzoek worden de indicaties en contra-indicaties uit het bronnenonderzoek beoordeeld. Op basis van deze gegevens wordt gemotiveerd vastgesteld of er sprake is van een van een op CE verdacht gebied. Indien er sprake is van een verdacht gebied, dan wordt tevens bepaald: de (sub)soort, de mogelijke aantallen en de verschijningsvorm van de vermoedelijk aanwezige CE, alsmede de horizontale en verticale afbakening van het verdachte gebied.

Bij de beoordeling van bronnenmateriaal is gebruikgemaakt van het geografisch informatie systeem (GIS). De indicaties en contra-indicaties zijn vertaald naar een locatie in het RD-coördinatenstelsel en verwerkt in GIS. De GIS dataset wordt mede gebruikt om te beoordelen of het onderzoeksgebied, of delen daarvan, verdacht is op de mogelijke aanwezigheid van CE.

1.5.3 Verantwoording

Het vooronderzoek is tot stand gekomen dankzij de volgende personen:

- Dhr. W. van den Brandhof MA (historicus): uitvoering van het vooronderzoek
- Dhr. P.P.M. Gieben (information manager): GIS kaartmateriaal
- Dhr. H. van Driel (coördinator OCE): assistentie bij archiefonderzoek
- Dhr. M.A. Abee (afdelingshoofd OCE): interne beoordeling opzet en inhoud rapportage
- Dhr. J.W.J. de Beer (manager OCE): interne beoordeling opzet en inhoud rapportage
- Dhr. M. Jochoms (Senior OCE deskundige): interne beoordeling inhoud rapportage

1.5.4 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat de resultaten van het literatuur- en het archiefonderzoek.

In hoofdstuk 3 zijn de relevante indicaties en contra-indicaties chronologisch geordend in een lijst van gebeurtenissen. In dit hoofdstuk is tevens bepaald of de lijst met gebeurtenissen voldoende indicaties bevat, waaruit blijkt dat ter plaatse van de onderzoekslocatie mogelijk CE aanwezig zijn.

Hoofdstuk 4 is het resultaat van de beoordeling van bronnenmateriaal. De bij hoofdstuk 4 behorende presentatiekaart van de verzamelde historische feiten is opgenomen in bijlage 6.4.

Conclusies en aanbevelingen komen aan de orde in hoofdstuk 5.

2 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL

2.1 Eerder uitgevoerde onderzoeken

2.1.1 Rapportages archief AVG

Medewerkers van AVG hebben in het verleden geen vooronderzoeken op het grondgebied van de gemeente Rijswijk uitgevoerd.

De volgende door AVG uitgevoerde opsporingswerkzaamheden hebben betrekking op het onderzoeksgebied:

- AVG Explosieven Opsporing Nederland, Proces-Verbaal van Oplevering RijswijkBuiten d.d. 30 april 2015. Documentcode 1556043-PP-01

Deze rapportage bevat de vrijgave van een CE verdachte locatie die in het onderzoeksgebied ligt

Datum	Gebeurtenis (bron: AVG Explosieven Opsporing Nederland, Proces-Verbaal van Oplevering RijswijkBuiten d.d. 30 april 2015)	Relevant	Motivatie
2015	Vrijgavekaart AVG	Ja	Het betreft een contra-indicatie

2.1.2 Derden

Er zijn in het AVG bedrijfsarchief meerdere in Rijswijk door civiele explosieven opruimingsbedrijven uitgevoerde vooronderzoeken aanwezig:

- Explosieven Opruimingscommando, Vooronderzoek IDL te Rijswijk d.d. 2 mei 2001. Kenmerk 606/2001.002
- REASeuro, Rapport Probleeminventarisatie en –analyse Rijswijk Eikelenburg d.d. 7 mei 2010. Projectnummer 07988
- Saricon, Vooronderzoek Conventionele Explosieven Masterplan Rijswijk-Zuid d.d. 30 juni 2011. Documentcode 11S082-VO-01

De volgende rapportage bevat informatie met betrekking tot Rijswijk:

- Gemeente Leidschendam Voorburg afdeling RO, 'Explosieven onderzoek in gemeente Leidschendam-Voorburg' (juni 2015 versie 12.5)

Een zoekslag naar vooronderzoeken op het internet heeft relevante informatie opgeleverd:

- T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Den Haag-Delft d.d. 19 juni 2012. Rapportnummer RRZ-054

ARCADIS Nederland heeft het volgende rapport aangeleverd:

- Saricon, Detectierapport Prinses Beatrixlaan Rijswijk d.d. 13 juli 2012. Documentcode 12S067DR-01

Alle bovengenoemde rapportages zijn geanalyseerd. Relevante informatie uit de geraadpleegde vooronderzoeken is in de hierop volgende tabellen opgenomen.

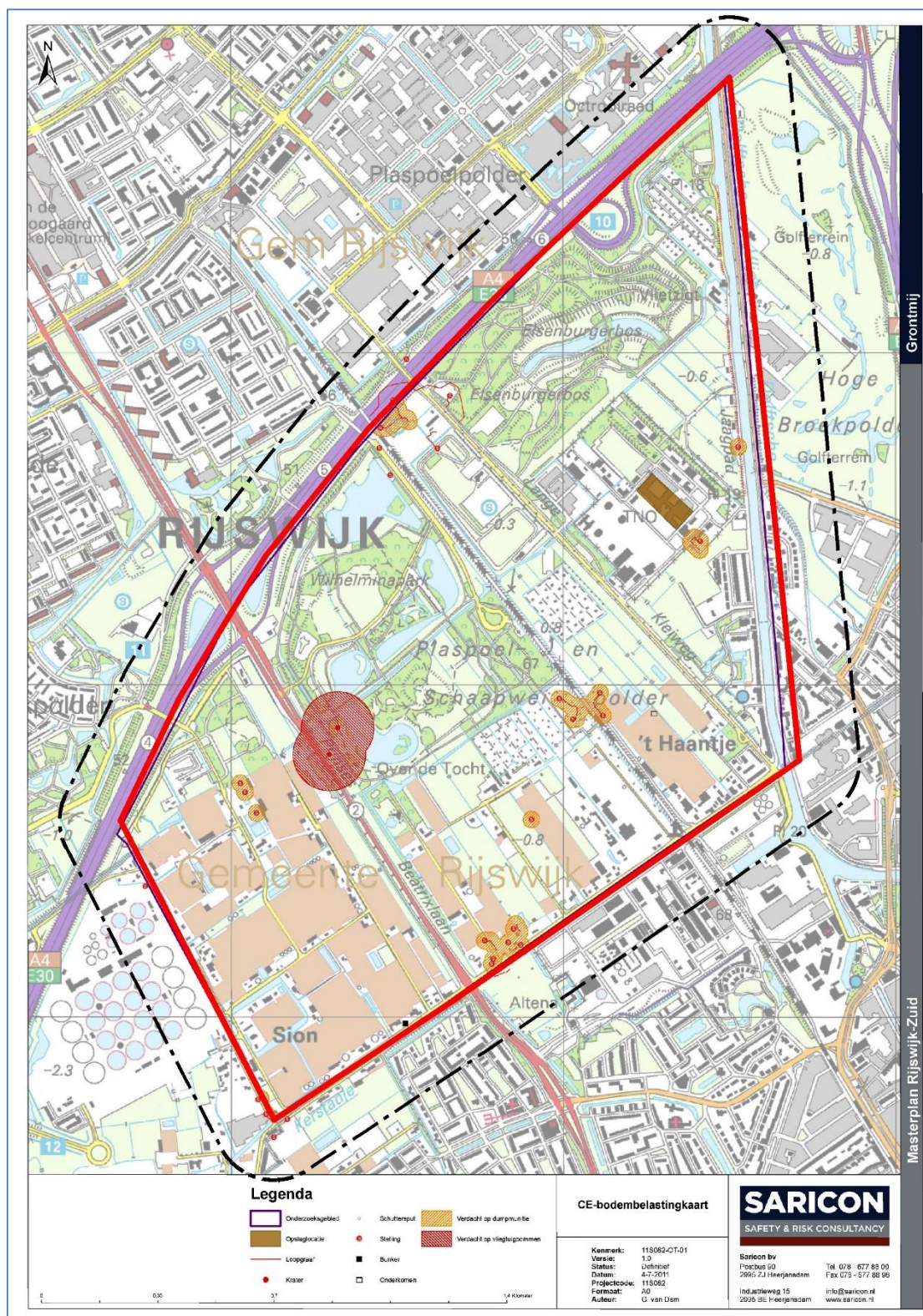
Datum	Gebeurtenis (bron: Saricon, Vooronderzoek Conventionele Explosieven Masterplan Rijswijk-Zuid d.d. 30 juni 2011. Documentcode 11S082-VO-01)	Relevant	Motivatie
10 mei 1940	In het onderzoeksgebied stortten twee Duitse toestellen van het type Junker Ju 52/3 neer. Er crashte een toestel ten oosten van de Spieringsweteringweg, nabij 't Haantje 34f. Een tweede toestel stortte neer tussen de spoorlijn en de Lange Kleiweg nabij 't Haantje 13a en 16c (p.19)	Ja	Het betreft het onderzoeksgebied
September 1944	Het onderzoeksgebied was deels in gebruik als militair terrein. Op luchtfoto's van september 1944 is te zien dat in het onderzoeksgebied stellingen en loopgraven zijn aangelegd. In het onderzoeksgebied een opslaglocatie gerealiseerd. Op de luchtfoto's zijn gecamoufleerde opstellingen te zien. Onbekend is wat hier opgeslagen was. Tot slot zijn op de luchtfoto's in het zuidelijk deel van het onderzoeksgebied twee kraters in een weiland te zien (p.19)	Ja	Het betreft het onderzoeksgebied
24 april 1945	De spoorbrug langs de Lange Kleiweg werd opgeblazen (p.19)	Mogelijk	De Lange Kleiweg loopt door het analysegebied
1980	Aan de Lange Kleiweg een exercitiemijn gevonden (p.19)	Mogelijk	De Lange Kleiweg loopt door het analysegebied

Datum	Gebeurtenis (bron: gemeente Leidschendam Voorburg afdeling RO, 'Explosieven onderzoek in gemeente Leidschendam-Voorburg')	Relevant	Motivatie
25 september 1944	Door het verzet een aanslag gepleegd op de spoorlijn Rotterdam-Den Haag, ter hoogte van de spoorwegovergang bij 't Haantje (p.119)	Mogelijk	't Haantje ligt in het analysegebied
6 oktober 1944	2e aanslag van het verzet op de spoorbaan bij 't Haantje (p.209)	Mogelijk	't Haantje ligt in het analysegebied

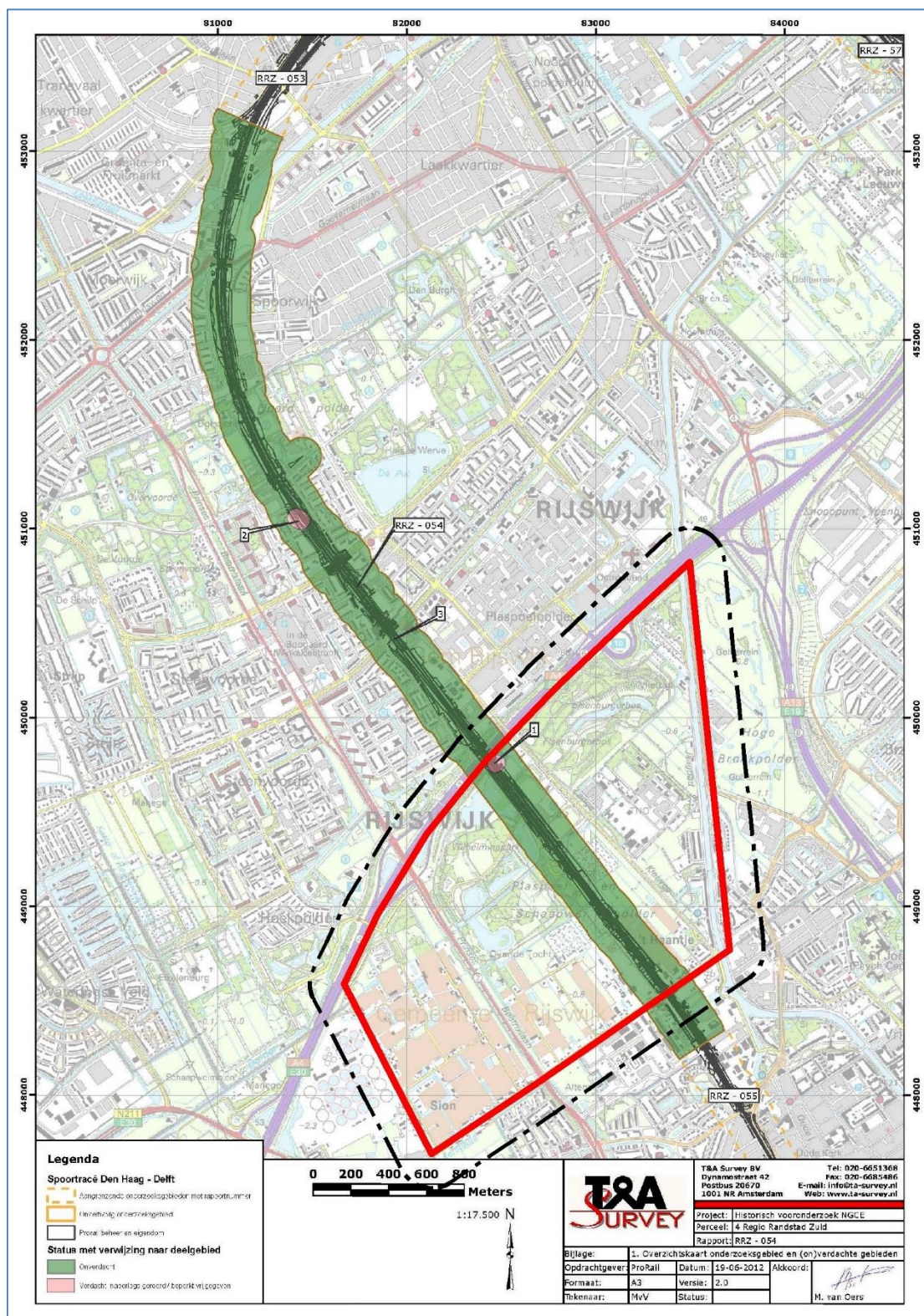
Datum	Gebeurtenis (bron: REASeuro, Rapport Probleeminventarisatie en –analyse Rijswijk Eikelenburg d.d. 7 mei 2010. Projectnummer 07988)	Relevant	Motivatie
1940	Oorlogsslachtoffers, oorlogsschade boerderij Vlietweg 9, 7a, Rotterdamseweg 5, Delftweg 25, 27, 26, 29, 31, 35, 36, 22, Haantje 16c, 36b, Hoornkade 5, 69, 70, 71, Heerenstraat 36. Betreft schade aan gebouwen, gewassen, inboedel, dieren (p.26-27)	Mogelijk	't Haantje ligt in het analysegebied
Nacht van 19 op 20 juli 1941	Schade kweekkassen aan de Kleiweg ten gevolge van brandbommen (p.28)	Mogelijk	De Kleiweg loopt door het analysegebied
20-21 juli 1941	Schade Kleiweg 24 als gevolg van het inslaan van een zevental vliegtuigbommen in de nabijheid van het perceel (p.28)	Mogelijk	De Kleiweg loopt door het analysegebied
26 september 1944	Een Amerikaanse bommenwerper stort neer vlakbij de boerderij Op Hoop van Zegen aan de Kleiweg 51 (p.12)	Mogelijk	De Kleiweg loopt door het analysegebied
1945	Schade Kleiweg 22 ten gevolge van een ontplofde V1 (p.28)	Mogelijk	De Kleiweg loopt door het analysegebied

Datum	Gebeurtenis (bron: T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Den Haag-Delft d.d. 19 juni 2012)	Relevant	Motivatatie
10 mei 1940	Een Ju-52 boorde zich in de grond tussen de spoorbaan van Delft naar Den Haag en de Lange Kleiweg. N.B. ook de volgende locatiebeschrijving wordt gegeven: om 5.56 uur kwam een Ju52/30 neer bij Delft ten noorden van spoorlijn van de Lange Kleiweg (p.7, 22, 39)	Mogelijk	De Lange Kleiweg loopt door het analysegebied
24 juli 1941	Uit een schade opgave van 24 juli 1941 blijkt dat het vallen en exploderen van vliegtuigbommen in de nacht van 20 op 21 juli 1941 onder andere schade had toegebracht aan Kleiweg 13f, 45c, 45, 43, 41o en 41n, Haantje 38a en 38b en Sion (p.9)	Mogelijk	Sion, 't Haantje en de Kleiweg liggen in het analysegebied
26 september 1944	Er kwam een B-24J (met serienummer 42-100347) neer bij Rijswijk (ZH) bij Kleiweg. Andere beschrijving: bommenwerper neergestort in de Hoekpolder van Rijswijk na een aanval op het spoorwegemplacement van Hamm, Duitsland, waar de bommenlanding werd afgeworpen. Tijdens het neerstorten verloor het vliegtuig rond de boomgaard van de nabijgelegen boerderij 'Op Hoop van Zegen' twee motoren en andere onderdelen. Uiteindelijk kwam het vliegtuig terecht op een stuk land tussen de boerderijen 'Eijkelenburg' en 'Op Hoop van Zegen' (p.7, 39)	Mogelijk	De Kleiweg loopt door het analysegebied
18 maart 1945	Geallieerde luchtfotoverkenning. Plaspoelen en Schapweipolder. Op meerdere plaatsen langs het spoor stellingen waaraan ook enkele loopgraven toebehoren. Bij 't Haantje lijken 8 stelselmatig geplaatste bunkers te staan (p.19)	Mogelijk	't Haantje ligt in het analysegebied
7 april 1945	Geallieerde luchtfotoverkenning. In het zuiden ter hoogte van de huidige A4 en het Wilhelminapark zijn twee sets bomkraters zichtbaar; één set van drie duidelijke kraters (waarvan één iets groter dan de andere twee) en een set van één bomkrater naast de spoorbaan en één in de spoordijk (p.19)	Mogelijk	Wilhelminapark ligt in het analysegebied
24 april 1945	Duitse militairen blazen de spoorbrug langs de Kleiweg in Rijswijk op (p.7)	Mogelijk	De Kleiweg loopt door het analysegebied
24 april 1945	De Duitsers beschadigden om 06:40 uur door drie ontploffingen de spoorbrug bij 't Haantje te Rijswijk. Dit was een sabotage actie (p.7)	Mogelijk	't Haantje ligt in het analysegebied
1980	De EOD ruimt bij de Lange Kleiweg 1x exc mn m6a2, ruimingnr. 19803486 (p.41)	Mogelijk	De Lange Kleiweg loopt door het analysegebied

Datum	Gebeurtenis (bron: Saricon, Detectierapport Prinses Beatrixlaan Rijswijk d.d. 13 juli 2012. Documentcode 12S067DR-01)	Relevant	Motivatatie
2012	Saricon gebiedsvrijgave. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een drietal vrijgegeven gebieden: vrijgegeven gebied tot 5m-mv, vrijgegeven gebied tot 2m-mv, vrijgegeven gebied tot 4,5mv-waterlijn	Mogelijk	Het betreft locaties die met behulp van grondradar en VET magnetometer zijn ondergezocht op 1000 lb. afwerpmunitie. De exacte onderzochte locaties kunnen niet worden herleid aan de hand van de beschrijvingen in het rapport

Afb.2.- De door Saricon vastgestelde CE verdachte gebieden.
 Begrenzing onderzoeksgebied: rood omlijnd. Analysegebied: zwart omlijnd.

Afb.3.- T&A Survey heeft één klein CE verdacht gebied in het analysegebied toegekend (rood gearceerd). Begrenzing onderzoeksgebied: rood omlijnd. Analysegebied: zwart omlijnd.

2.2 Literatuur

2.2.1 Meidagen 1940

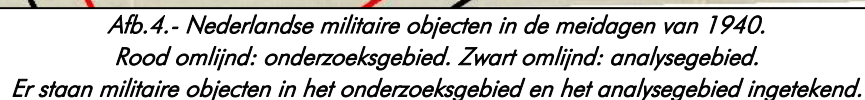
Algemene historische context:

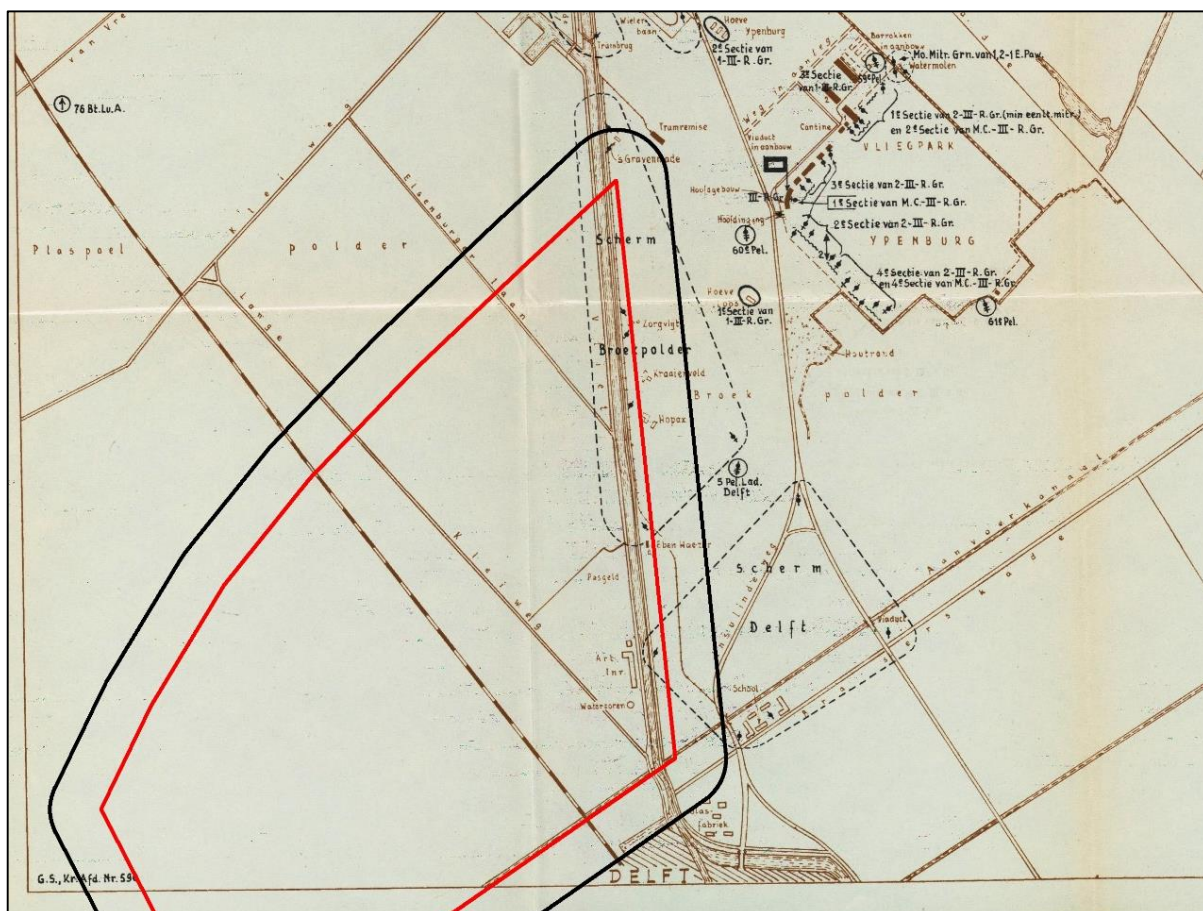
Het 6^e en het 18^e Duitse leger vielen op 10 mei 1940 Nederland binnen in kader van het door Hitler bevolen Fall Gelb. Het 6^e leger trok door het zuidelijk deel van Nederland richting het Albertkanaal. De hoofdaanval van het 18^e leger was gericht op de Moerdijkbruggen die door Duitse parachutisten waren veroverd. De Moerdijkbruggen waren de toegangspoort naar Vesting Holland waar het Nederlandse opperbevel, koningin Wilhelmina en de regering zetelden.

Nederland was van groot belang voor de Luftwaffe (de Duitse luchtmacht). De vliegvelden zouden worden gebruikt voor de strijd tegen Groot-Brittannië en tegelijkertijd kon het Ruhrgebied alleen afdoende worden beschermd tegen vijandelijke luchtaanvallen wanneer er Nederlands grondgebied aan het Derde Rijk was toegevoegd.

De analysesresultaten zijn in de onderstaande tabellen verwerkt:

Datum	Gebeurtenis (bron: C.D. Kamerling, Algemeen Overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het oostfront) en de strijd tegen de luchtlandingstroepen rondom 's-Gravenhage. Mei 1940)	Relevant	Motivatie
Meidagen 1940	De 13 ^e en 76 ^e Batterij Luchtafweer, beide 7.5 tl, bevonden zich in respectievelijk de oostrand en de zuidrand van Rijswijk (p.35)	Nee	De beschrijving is te globaal
Meidagen 1940	Scherf 'Broekpolder' sloot zuidelijk daarbij aan en sloot de Vliet over een lengte van ruim 1500 m. De hier ingezette 2e Sectie was zes lichte mitrailleurs sterk; bovendien was een zware mitrailleur, opgesteld 500 meter oost van de Vliet in de polder, aan de sectie toegevoegd (p.38)	Mogelijk	Scherf 'Broekpolder' liep door het noordelijk deel van zowel het analysegebied als het onderzoeksgebied
Meidagen 1940	De C.-III-9 R.I liet zijn eerste compagnie wachtposten plaatsen bij het stoomgemaal N.O. van Delft, bij de trambrug, op de kunstweg oost van de Vliet ter hoogte van de Brasserskade, bij de samenkomen van de Kleiweg en de kunstweg west van de Vliet en op de spoorbaan Delft-'s-Gravenhage ter hoogte van de Kerstjannewetering (p.261)	Mogelijk	De spoorlijn loopt ter hoogte van de Kerstjannewetering door het analysegebied
Meidagen 1940	De compagnieën van 6 Dep. Bat. bezetten in de loop van de avond de lijn Sion-Den Hoorn e.o. (p.263)	Mogelijk	Sion ligt in het onderzoeksgebied
Meidagen 1940	Eén sectie toegevoegd aan de infanterie die langs de Kerstjannewetering zou oprukken en één sectie aan het detachement dat de weg langs de Buitenwatersloot volgde. Eerstgenoemde sectie keerde al spoedig terug, omdat de weg onbegaanbaar bleek (p.263)	Nee	De sectie die langs de Kerstjannewetering zou oprukken, voltooide zijn taak niet
13 mei 1940	Het 6e Dep. Bat. (min 2 en 5) lag opgesteld in het rayon Sion-zuidwestrand Delft-Den Hoorn-Sion. Zowel in de lijn Sion-Den Hoorn, als west daarvan tot het Harnaschwater, werd door de onderdelen van 6 Dep. Bat. (1e, 4e, 6 ^e en 7 ^e compagnie) voortgegaan met het maken van gevechtdkkingen en het aanbrengen van prikkeldraadversperringen en hindernissen op de wegen (p.299)	Mogelijk	Sion ligt in het onderzoeksgebied

Afb.6.- Nederlandse militaire objecten in de meidagen van 1940. Rood omlijnd: onderzoeksgebied. Zwart omlijnd: analysegebied. Het militaire Scherm Broekpolder loopt door zowel het onderzoeksgebied als het analysegebied. Er staan tevens militaire objecten in het onderzoeksgebied en het analysegebied ingetekend.

Datum	Gebeurtenis (bron: F.J. Molenaar, De luchtverdediging in de meidagen van 1940)	Relevant	Motivatie
Meidagen 1940	Omstreeks 6.37 werd een tweede transportvliegtuig zodanig geraakt, dat het een noodlanding maakte in de Hoekpolder (ten westen van Delft) bij de 'Kitswoning', bij het gehucht Sion. Op lichtseinen van de bemanning van dit toestel landde hier nog een tweede transportvliegtuig. Dit laatste toestel werd toen, gebruik makende van het vizier voor het schieten op landdoelen, tot een wrak geschoten (p.371)	Mogelijk	Sion ligt in het analysegebied
Datum	Gebeurtenis (bron: E.H. Brongers, De Slag om de Residentie 1940)	Relevant	Motivatie
Meidagen 1940	Gevechten om Delft. Met een geweldige knal kwam de machine neer in het weiland tussen de spoorbaan naar Den Haag en de Kleiweg. Het toestel stond daar met de staart omhoog, de neus in de grond geboord als een laaiende toorts (p.48)	Mogelijk	De spoorlijn en de Kleiweg lopen door het analysegebied

Datum	Gebeurtenis (bron: E.H. Brongers, De Slag om de Residentie 1940)	Relevant	Motivatie
Meidagen 1940	Bij de Hopax verffabriek aan de Vliet werd de daar opgestelde lichte mitrailleur door de vijand geheel ingesloten. De wanhopige strijd moest worden gestaakt, toen alle munitie was verschooten. Bij de daarop volgende gevangename ontzagen de parachutisten zich niet, hun woede te koelen op de soldaat Planken, die zonder daartoe aanleiding te geven, met een patroonband tot bloedens toe in het gezicht werd geslagen (p.38)	Mogelijk	De Hopax fabriek ligt in het analysegebied
Meidagen 1940	De Vijandelijke weerstand in en om de boerderijen bij de Vliet stortte in. Enkele schoten op de Hopax-fabriek bleken voldoende te zijn om een 25 man sterke Duitse afdeling tot capitulatie te brengen (p.121)	Mogelijk	De Hopax fabriek ligt in het analysegebied

Datum	Gebeurtenis (bron: A. Spanjaard, De Slag om Vesting Holland)	Relevant	Motivatie
Meidagen 1940	Bij de verschillende boerderijen langs de Vliet kwam het tot hevige vuurgevechten. De Hopax-verffabriek was door de Duitsers ingericht als een waar fort. Hier moest, net als bij de Johannahoeve, de hulp worden ingeroepen van de artillerie. Na een beschieting, waarbij de fabriek veel treffers ontving, vluchtten de Duitsers weg in de richting van de autoweg. De Nederlandse soldaten konden daarna ongehinderd oprukken tot Delft (p.69)	Mogelijk	De Hopax fabriek ligt in het analysegebied
Meidagen 1940	Alle beschikbare troepen werden nu ingezet om de Duitse weerstandsnesten op en rondom Ypenburg (de Johannahoeve, boerderij Loos en een groep bij park Vredenoord) en langs de Vliet tussen Rijswijk en Delft (de boerderijen Zorgvliet en Kraaienburg en de Hopax fabriek) op te ruimen (p.68)	Mogelijk	De Hopax fabriek, Kraaienburg en Zorgvliet liggen in het analysegebied

Datum	Gebeurtenis (bron: Om nooit te vergeten. Rijswijk in de Tweede Wereldoorlog)	Relevant	Motivatie
1940	De vestiging van een onderdeel van de Artillerie-inrichting Hembrug aan de Lange Kleiweg. Deze bedrijfsvestiging leidde tot verontruste reacties van de bevolking. De 'bommenfabriek' zou een gevaar voor de omgeving vormen (p.7)	Nee	Uit de beschrijving kan niet worden afgeleid met welke CE er werd gewerkt en waar deze werden opgeslagen
Meidagen 1940	Bij het Haantje waren twaalf bemanningsleden van een neergeschoten Duits vliegtuig begraven. Hun stoffelijke resten waren echter met zo weinig aarde bedekt, dat ze door wroetende varkens weer werden blootgewoeld. Herbegraving volgde. Uit de Vliet werden de lijken opgehaald van verdronken Duitsers. Ook die van de inzittenden van een gevorderde burgerauto, die, komend vanuit de richting Delft, door Nederlandse militairen onder vuur genomen, in de Vliet was beland (p.30)	Nee	De locatie van het vliegtuig wordt niet benoemd. De militairen zijn na de Tweede Wereldoorlog in Ysselsteyn herbegraven
Meidagen 1940	Nederlandse artillerie-afdeling aan de Kleiweg (p.27)	Nee	Uit kaartjes van de zgn. Groene Serie blijkt dat dit geschut niet in het analysegebied heeft gestaan

2.2.2 Luchtoorlog 1940-1945

Gegevens met betrekking tot de luchtoorlog in 1940-1945 zijn in de onderstaande overzichten verwerkt:

Datum	Gebeurtenis (bron: http://www.vergeltungswaffen.nl)	Relevant	Motivatie
3 maart 1945	V2 gecrasht te Rijswijk op het terrein van dhr J. Rodenburg van de hoeve Elsenburg nabij de Kleijweg	Mogelijk	De Kleijweg loopt door het analysegebied

Datum	Gebeurtenis (bron: G.J. Zwanenburg, En nooit was het stil....Kroniek van een Luchtoorlog. Deel 1 & 2)	Relevant	Motivatie
20 maart 1945	Tussen 07.05 en 17.10 uur werden 132 Spitfires uitgestuurd voor aanvallen op spoorwegdoelen in het gebied Rotterdam, Leiden, Amersfoort en Baarn. Van deze voerden 126 vliegtuigen aanvallen uit, waarbij 49 ton brisant werd afgeworpen. Er werden aanvallen gedaan op spoorwegknooppunten bij Rijswijk, Gouda en Alphen (deel 2, p.591)	Nee	De beschrijving is te globaal en er ligt geen spoorwegknooppunt in het analysegebied

Datum	Gebeurtenis (bron: T. Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 5 mei 1945)	Relevant	Motivatie
10 mei 1940	Duits bombardement op Rijswijk. Getroffen werd vliegveld Ypenburg door Junker Ju 88 van het 5./KG 30 'Adler Geschwader' en Heinkels He III van het 1./KG 4 'General Wever' om 03.55 uur. Getroffen werd Hangar I, het Hoofdgebouw en de T 391 Koolhoven FK 43 nr. 960 van het V-2 LVR	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
10 mei 1940	Duits bombardement op Rijswijk. Getroffen werd om 05.00 uur op het vliegveld Ypenburg de Fokker D-XXI nr. 227 van het 1-V-2 LVR	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
10 mei 1940	Nederlands bombardement op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg door drie Fokker C.V's.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
10 mei 1940	Brits bombardement op Rijswijk door twaalf Blenheims Mk IV BL- van het No. 40 RAF Weyton squadron om 15.10 uur. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
10 mei 1940	Junker Ju 52/3m van het IV./KGzBV 1 in de Schapweipolder ten zuiden van Rijswijk en ten westen van de Vliet neergestort	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
10 mei 1940	Junker Ju 52/3m van het 4./KGzBV 11 op ongeveer 300 meter ten oosten van het vliegpark in het griendhout tussen de Postenkade en de Goowetering bij het vliegveld Ypenburg, Rijswijk neergestort	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
10 mei 1940	Junker Ju 52/3m van het 3./KGzBV 9 bij de Molentocht ten oosten van het vliegveld Ypenburg, Rijswijk gecrasht	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
10 mei 1940	Junker Ju 52/3m van het KGzBV 12 om 05.55 uur in de Plaspoelpolder midden oost van de Spieringpolder te Rijswijk neergestort	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
10 mei 1940	Junker Ju 52/3m van het 4./KGzBV 9 in de omgeving van de Hoornbrug bij Rijswijk gecrasht	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
10 mei 1940	Junker Ju 52/3m van het 4./KGzBV 12 om 07.00 uur te Ypenburg, Rijswijk neergestort	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied

Datum	Gebeurtenis (bron: T. Eversteijn, Bombarde- menten en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 5 mei 1945)	Relevant	Motivatie
10 mei 1940	Junker Ju 88 4D+AM van het 5./KG 30 'Adler Geschwader' ten zuiden van het vliegveld Ypenburg bij Rijswijk gecrasht	Nee	De beschrijving is te globaal
10 mei 1940	Messerschmitt Bf 110 om 04.25 uur nabij het vliegveld Ypenburg bij Rijswijk neergestort	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
10 mei 1940	Fokker D-XXI nr. 247 van het 1-V-2 LvR om 05.00 uur op Ypenburg bij Rijswijk gecrasht	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
10 mei 1940	Twee Junkers Ju 52/3m in de Hoekpolder ten westen van Delft bij de Kitswoning te Sion gecrasht	Mogelijk	Sion ligt in het analysegebied
11 mei 1940	Junker Ju 52/3m op een weiland langs de Reinerwetering nabij de zgn. Vuile Vaatdoek te Rijswijk neergestort	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
13 mei 1940	Junker Ju 88 te Rijswijk, Ypenburg neergestort	Nee	De beschrijving is te globaal
21/22 mei 1940	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
22/23 mei 1940	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
4 juni 1940	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
3 juli 1940	Bombardement door vier Blenheims Mk IV op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
6 juli 1940	Bombardement door een Blenheim Mk IV op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
6 augustus 1940	Bombardement door een Wellington op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
24/25 augustus 1940	Bombardement door een Wellington op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
1 september 1940	Bombardement door een Blenheim Mk IV op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
14 september 1940	Bombardement door Wellingtons op Rijswijk. Getroffen werd Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
17 september 1940	Bombardement door een Blenheim Mk IV op Rijswijk. Getroffen werd het op vliegveld Ypenburg een hangar.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
28 september 1940	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
2 oktober 1940	Bombardement door Blenheims Mk IV op Rijswijk. Getroffen werd de hoek Kerklaan/Olmstraat.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
2/3 oktober 1940	Bombardement door een Blenheim Mk IV op Rijswijk. Getroffen werd Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
11 oktober 1940	Junker Ju W34 H-1 5D+DV met Werkenummer 0589 van het Kuriersstaffel 110 te Rijswijk op het vliegveld Ypenburg gecrasht	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
26 oktober 1940	Bombardement door twee Blenheims Mk IV op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
29 oktober 1940	Bombardement door een Blenheim Mk IV op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
29/30 oktober 1940	Bombardement door een Whitley op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
11 november 1940	Junker W-34 SD+DV met Werknummer 0584 van de Kurierstaffel./110 te Rijswijk op het vliegveld Ypenburg neergestort	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied

Datum	Gebeurtenis (bron: T. Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 5 mei 1945)	Relevant	Motivatie
17/18 november 1940	Bombardement door Wellingtons op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
15/16 februari 1941	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
6 maart 1941	Bombardement door drie Blenheims Mk IV op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
12/13 maart 1941	Bombardement door Blenheims Mk IV op Rijswijk. Getroffen werd Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
19/20 maart 1941	Bombardement door een Wellington op Rijswijk. Getroffen werd Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
15/16 mei 1941	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
16/17 juni 1941	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
22 juni 1941	Heinkel He III verongelukt te Rijswijk op het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
25/26 juni 1941	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
15/16 juli 1941	Bombardement door een Wellington op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg bebouwing	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
16 juli 1941	Blenheim Mk IV Z7496 WV-W van het No. 18 Burma squadron bij Ypenburg, Rijswijk gecrasht	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
23 juli 1941	Junker Ju 52/3m te Rijswijk op het vliegveld Ypenburg neergestort	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
14/15 augustus 1941	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
26 augustus 1941	Hampden Mk I AE265 PL- van het No. 144 squadron om 05.55 uur op het vliegveld Ypenburg bij Rijswijk neergestort	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
28/29 augustus 1941	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
15 november 1942	Focke Wulf Fw 58 met Werkenummer 5328 van het Flugber. Wehrm. Befelsh. Niederlande verongelukt te Rijswijk op het vliegveld Ypenburg gecrasht.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
6 september 1944	V-2 neergestort te Rijswijk. Getroffen werd Steenvoorde.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
26 september 1944	B-24J Liberator JU-M met nummer 42.100347 JU- 'Lil' Max' van het 707th Bomber Squadron van de 446th Bomber Group aan de Kleiweg te Rijswijk (Z.H) neergestort	Mogelijk	De Kleiweg loopt door het analysegebied
27 oktober 1944	V-2 neergestort om ca 15.55 uur op Rijswijk. Getroffen werd het R.K. jongensinternaat van de Kruisvaarders van St. Jan aan de Vredenburgweg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
20 november 1944	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd Te Werve en Overvoorde.	Nee	De aangegeven locaties liggen buiten de begrenzing van het analysegebied
29 november 1944	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werden de Voordes.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
11 december 1944	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd Te Werve en de Vredenburgweg 100A t/m 100D.	Nee	De aangegeven locaties liggen buiten de begrenzing van het analysegebied
18 december 1944	Bombardement door 12 Spitfires met 20/250 lb. bommen op Rijswijk. Getroffen werd Steenvoorde.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
24 december 1944	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd Huis ter Werve.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied

Datum	Gebeurtenis (bron: T. Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 5 mei 1945)	Relevant	Motivatie
4 januari 1945	Bombardement met 8/250 lbs bommen op Rijswijk. Getroffen werd Huis te Werve en Steenvoorde.	Nee	De aangegeven locaties liggen buiten de begrenzing van het analysegebied
5 januari 1945	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd Huis te Werve door 6/250 lb. bommen en Steenvoorde door 8/250 lb. bommen.	Nee	De aangegeven locaties liggen buiten de begrenzing van het analysegebied
17 januari 1945	Bombardement door 4 Spitfires met 8/250 lb. bommen op Rijswijk. Getroffen werd Huis te Werve.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
19 januari 1945	Bombardement door 4 Spitfires met 8/250 lb. bommen op Rijswijk. Getroffen werd Steenvoorde.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
3 februari 1945	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd Huis ten Werve en Steenvoorde.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
6 februari 1945	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd Steenvoorde door drie Spitfires met 6/250 lb. bommen en Huis te Werve door 4 Spitfires met 7/250 lb. bommen.	Nee	De aangegeven locaties liggen buiten de begrenzing van het analysegebied
14 februari 1945	Bombardement op Rijswijk door 3 Spitfires met 6/250 lb. bommen. Getroffen werd Steenvoorde en Huis te Werve.	Nee	De aangegeven locaties liggen buiten de begrenzing van het analysegebied
21 februari 1945	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd de villa Welgelegen en het Juliaalaantje.	Nee	De aangegeven locaties liggen buiten de begrenzing van het analysegebied
1 maart 1945	Bombardement op Rijswijk.	Nee	De beschrijving is te globaal
2 maart 1945	Bombardement op Rijswijk.	Nee	De beschrijving is te globaal
3 maart 1945	V-1 neergestort te Rijswijk. Getroffen werd het terrein van dhr. J. Rodenburg van de hoeve Elsenburg nabij de Kleijweg.	Mogelijk	De Kleijweg loopt door het analysegebied
5 maart 1945	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd onder andere de H.T.M. remise aan de Delftweg.	Mogelijk	De Delftweg loopt door het analysegebied
20 maart 1945	Bombardement door 32 Spitfires met 11 ton brisantbommen op Rijswijk tussen 16.45 en 18.45 uur. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg en de spoorlijn.	Mogelijk	De spoorlijn loopt door het analysegebied
23 maart 1945	Bombardement door 24 vliegtuigen met 11 ton brisantbommen op Rijswijk om 17.50 uur. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
28 maart 1945	Bombardement op Rijswijk tussen 16.45 en 18.45 uur. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg.	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied

2.2.3 Bevrijding 1945

Het analysegebied werd pas na de Duitse capitulatie in mei 1945 bevrijd. Er is hier in het laatste oorlogsjaar derhalve geen sprake geweest van grondgevechten.

2.2.4 Naoorlogse geschiedenis

De onderstaande boeken hebben o.a. betrekking op de naoorlogse geschiedenis:

Datum	Gebeurtenis (bron: A. Meijers, Achtung Minen – Danger Mines. Het ruimen van landmijnen in Nederland 1940-1947)	Relevant	Motivatie
1940-1947	Geen relevante gegevens aangetroffen	-	-

2.3.2 Duitse stafkaart

Er zijn in het AVG bedrijfsarchief een Duitse stafkaart van het analysegebied aanwezig. Dit is de Topografische Karte der Niederlande 1:50.000, Truppenkarte 37 Ost. Rotterdam (uitgave oktober 1942). Deze stafkaart is vergelijkbaar met het exemplaar uit de voorgaande paragraaf (exclusief ingetekende militaire objecten) en wordt hier derhalve niet afgebeeld.

2.4 Luchtfoto's

2.4.1 Geraadpleegde luchtfoto's

Het archief van de Afdeling Speciale Collecties van de Wageningen Universiteitsbibliotheek is in kader van dit vooronderzoek geraadpleegd. Dit archief bevat circa 93.000 luchtverkenningfoto's die zijn gemaakt door de Royal Air Force (RAF) en United States Army Air Forces (USAAF) tijdens de Tweede Wereldoorlog. Er zijn hier relevante luchtfoto's van het analysegebied aanwezig.

Het archief van de Topografische Dienst te Zwolle is eveneens geraadpleegd. Dit archief bevat circa 110.000 luchtverkenningfoto's uit de oorlogsperiode, gemaakt door de RAF en USAAF. Het archief bestaat ook deels uit voor- en naoorlogse luchtfoto's. Er zijn hier relevante luchtfoto's van het analysegebied aanwezig.

Daarnaast is het archief van de Luftbildatenbank te Estenfeld (Duitsland) geraadpleegd. De Luftbildatenbank beschikt over 500.000 eigen luchtfoto's en raadpleegd daarnaast archieven in Nederland, Amerika, Groot-Brittannië en Canada. Er zijn hier relevante luchtfoto's van het analysegebied aanwezig.

De volgende luchtfoto's zijn besteld en geanalyseerd:

Datum	Vlucht	Fotonummer	Kwaliteit ²	Collectie ³	Georeferereerd
5 juli 1941	T-233	622	C	LBDB	Ja
1 september 1941	T-504	32	B/C	LBDB	Ja
1 september 1941	T-504	331	B	LBDB	Ja
1 september 1941	T-504	652	A/B	LBDB	Ja
1 mei 1944	106W202	4018	B/C	Kad	Ja
1 mei 1944	106W202	4019	B/C	Kad	Ja
11 september 1944	106G2792	4168	B/C	UW	Nee
11 september 1944	106G2792	4169	A	UW	Ja
12 september 1944	106G2988	3013	A/B	Kad	Ja
12 september 1944	106G2988	3015	A/B	Kad	Ja
12 september 1944	106G2988	4013	B	Kad	Ja
12 september 1944	106G2988	4014	B	Kad	Ja
13 september 1944	R4-832	3295	A/B	UW	Ja
13 september 1944	R4-832	3296	A/B	UW	Ja

² Geallieerde kwalificatie van fotokwaliteit. A = goed, B = matig, C = slecht.

³ UW = Universiteit Wageningen, afd. Speciale Collecties

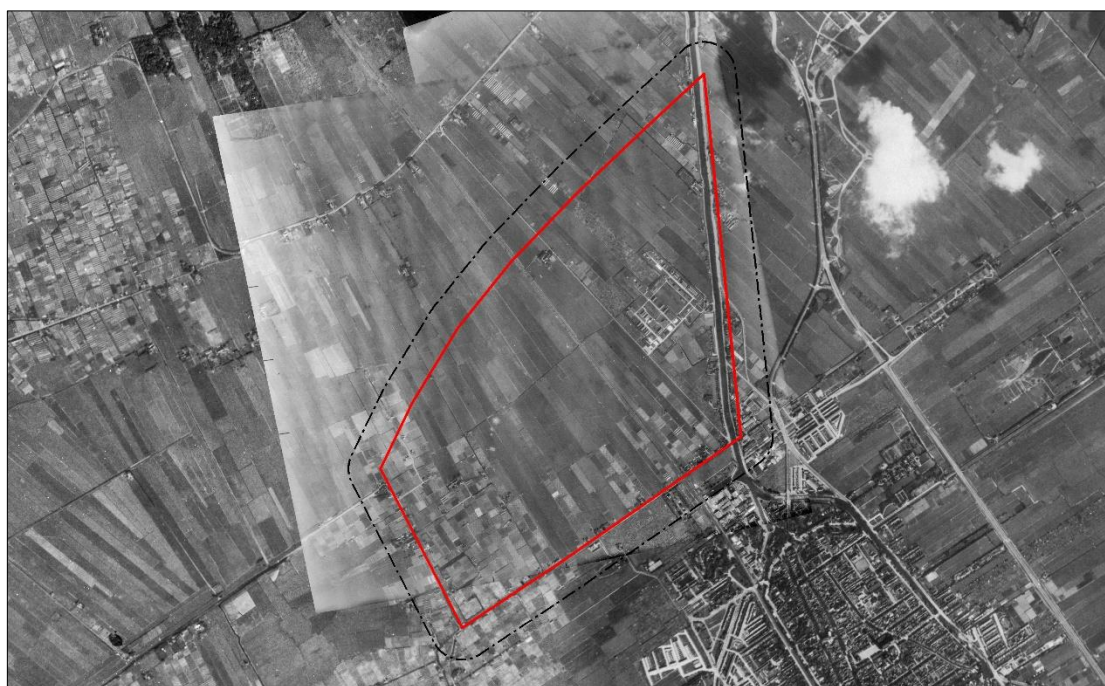
Kad = Kadaster

LBDB = Luftbildatenbank

Datum	Vlucht	Fotonummer	Kwaliteit ²	Collectie ³	Geogerefereerd
13 september 1944	R4-832	3298	A/B	UW	Ja
13 september 1944	R4-832	3299	A/B	UW	Ja
13 september 1944	R4-832	4294	A/B	UW	Ja
13 september 1944	R4-832	4295	A/B	UW	Ja
18 maart 1945	106G4894	Mozaïek	A	Kad	Ja
21 maart 1945	16-1903	Mozaïek	A	Kad	Ja
7 april 1945	4-2185	3176	A	UW	Ja
3 september 1945	16-2238	3141	A/B	UW	Ja
3 september 1945	16-2238	3142	A/B	UW	Ja
3 september 1945	16-2238	3147	A/B	UW	Ja
3 september 1945	16-2238	3148	A/B	UW	Ja
5 september 1945	16-2187	Mozaïek	C	UW	Ja

De luchtfoto's zijn als categorie A, B of C gekwalificeerd. Dat betekent dat de verkrijgbare luchtfoto's een kleine, matige of een grote kwalitatieve beperking hebben voor wat betreft luchtfoto interpretatie.

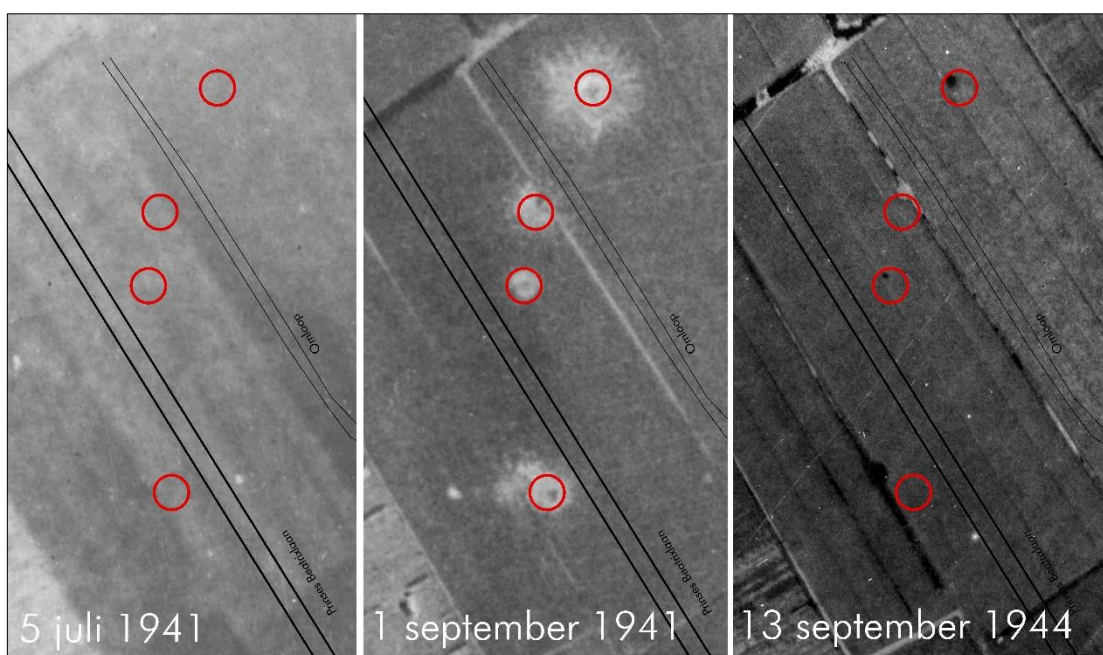
Afb.8.- Luchtfotocollage van het analysegebied. De luchtfoto's d.d.1941 zijn gepositioneerd door middel van GIS. Rood omlijnd: onderzoeksgebied. Zwart omlijnd: analysegebied.

2.4.2 Luchtfoto-interpretatie 1941, 1944-1945

Een belangrijk selectiecriteria voor de luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog is de opnamedatum. De voorkeur ging primair uit naar 'jonge' luchtfoto's met een zo laat mogelijke opnamedatum uit de Tweede Wereldoorlog, dat wil zeggen: luchtfoto's die na de belangrijkste gevechtshandelingen zijn gemaakt. Er is daarnaast rekening gehouden met de kwaliteit van de luchtfoto's, alsmede de schaal.

Er kan naar aanleiding van de luchtfotoanalyse worden geconcludeerd dat er sporen van gevechtshandelingen in het analysegebied zichtbaar zijn.

De eerste sporen van gevechtshandelingen zijn zichtbaar op luchtfoto's d.d. 1 september 1941. Er is een viertal kraters in het analysegebied zichtbaar. Deze kraters hebben een maximale doorsnee van acht meter. Op de luchtfoto's d.d. september 1944 zijn in hetzelfde gebied nog slechts twee kraters zichtbaar.

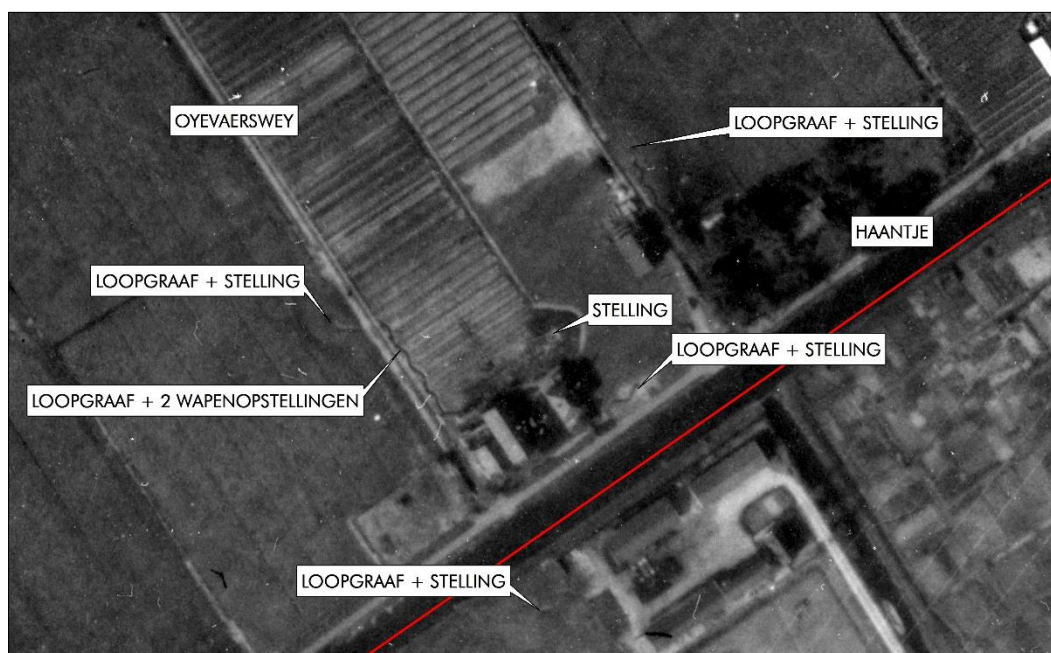
Afb. 9.- Luchtfoto vergelijking van de waargenomen kraters. Door de opnamehoek lijkt het alsof de kraters iets verschoven zijn, dit is in werkelijkheid niet het geval.

Er zijn tijdens de luchtfotoanalyse drie groeperingen van stellingen onderkend. Deze stellingen zijn in de meeste gevallen door middel van een loopgraaf verbonden. In een enkel geval is een loopgraaf voorzien van een tweetal wapenopstellingen.

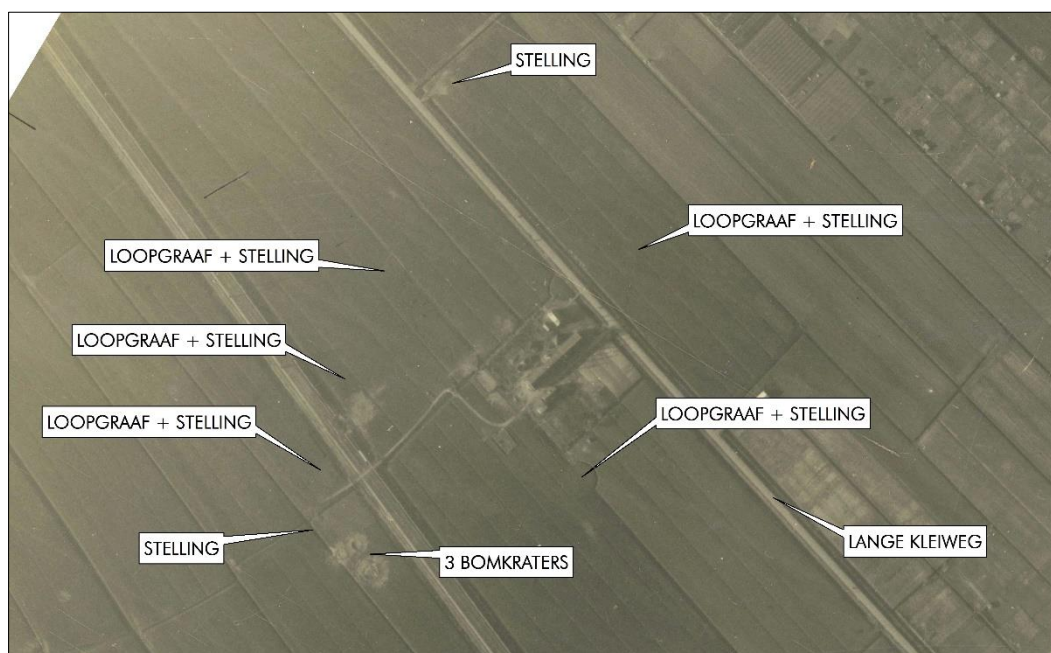
De waarnemingen kunnen als volgt worden samengevat:

Luchtfoto	Analyseresultaat	Relevant	Motivatie
T-504-652	Vier kraters, met een maximale doorsnee van acht meter	Ja	Locaties die zijn getroffen door afwerpmunitie zijn conform WSCS-OCE verdacht op CE
Meerdere collecties 1944-1945	Vijf stellingen, twee wapenopstellingen, loopgraven t.h.v. huidige Haantje 52c, 25d en 26	Ja	Deze militaire veldwerken zijn conform de WSCS-OCE verdacht op CE
Meerdere collecties 1944-1945	Vier stellingen en loopgraven t.h.v. de huidige Haantje 19a	Ja	Deze militaire veldwerken zijn conform de WSCS-OCE verdacht op CE
Meerdere collecties 1944-1945	Zes stellingen en loopgraven in de omgeving van de Bosgang en de Lange Kleiweg (wielerbaan/Event Plaza	Ja	Deze militaire veldwerken zijn conform de WSCS-OCE verdacht op CE
Meerdere collecties 1944-1945	Een stelling nabij de Delftweg nr.19	Ja	Een stelling is verdacht conform de WSCS-OCE.
Meerdere collecties 1944-1945	Een stelling nabij de Noordhoornseweg 30	Ja	Een stelling is verdacht conform de WSCS-OCE. Deze stelling ligt in het analysegebied maar de vastgestelde

Luchtfoto	Analyseresultaat	Relevant	Motivatie
			afbakening is van invloed op het onderzoeksgebied.
303-14-3176	Vier bomkraters die zijn ontstaan tussen 22 maart 1945 en 7 april 1945, zuidelijk van de A4 t.h.v. de brug Kleiweg over A4	Ja	Locaties die zijn getroffen door afwerpmunitie zijn conform WSCS-OCE verdacht op CE

*Afb. 10.- Omgeving Haantje/Oyevaerswey d.d. 13 september 1944.
Rood omlijnd: grens onderzoeksgebied.*

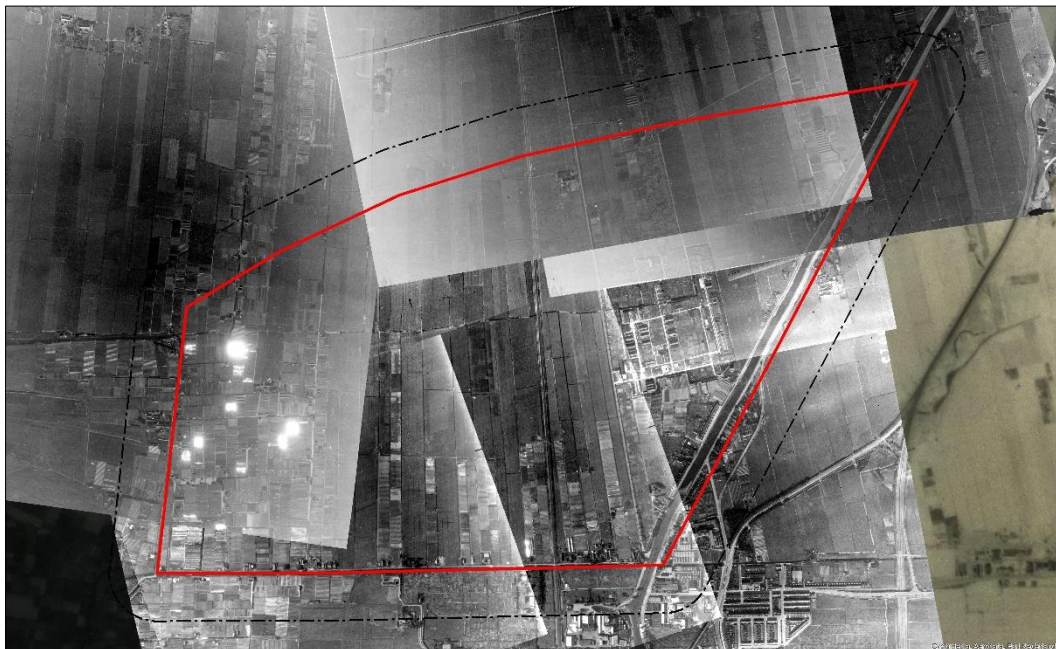
*Afb. 11.- Omgeving Lange Kleiweg/Bosgang d.d. 7 april 1945.
Rood omlijnd: grens onderzoeksgebied.*

2.4.3 Luchtfoto-interpretatie huidige situatie

Het analysegebied is in de huidige situatie geanalyseerd met behulp van Google Earth en diverse cartografische en luchtfoto ondergronden die via het GIS software pakket kunnen worden verkregen. Uit een vergelijking van deze luchtfoto's met de in de voorgaande paragrafen besproken exemplaren blijkt dat er zich een sinds 1945 veel naoorlogse veranderingen hebben voorgedaan.

Denk aan de aanleg van de autosnelweg A4 direct aan de noordgrens van het. Ook het Wilhelminapark, het Elsenburgerbos en watergangen zijn naoorlogs ontwikkeld. Het terrein van TNO is aanzienlijk aangepast met uitbreidingen en nieuwbouw.

In de omgeving van Sion zijn nagenoeg alle kassen verdwenen en er is, ten tijde van het opstellen van dit vooronderzoek, sprake van nieuwbouw. Op verschillende plaatsen in het onderzoeksgebied zijn volkstuinen gerealiseerd.

Afb. 12.- Situatie d.d. 1944 en 1945. Rood omlijnd: onderzoeksgebied. Zwart omlijnd: analysegebied. N.B. het analysegebied is hier geroteerd.

*Afb. 13.- Situatie d.d. 2015. Rood omlijnd: onderzoeksgebied.
Zwart omlijnd: analysegebied. N.B. het analysegebied is hier geroteerd.*

2.5 Gemeentearchief Rijswijk

Het analysegebied lag in de Tweede Wereldoorlog in de gemeente Rijswijk. Bij het gemeentearchief van Rijswijk zijn de volgende inventarisnummers geraadpleegd:

Gemeentebestuur van Rijswijk 1918-1945 toegangnummer 704	Periode
9 Notulen van de vergaderingen van de gemeenteraad	1938-1941
1262 t/m 1267 Stukken betreffende uitvoering van oorlogsmaatregelen door de Duitse bezetter	
1271 t/m 1275 Stukken betreffende de uitvoering van regelingen ter vergoeding van geleden oorlogs- en bezettingsschade	1941-1945
1756 Stukken betreffende de opruiming van defensieve werken op verkeerswegen	1945
2153 Stukken betreffende toezicht op de uitvoering van herstelwerkzaamheden	
2400 Staten met opgaave van door Rijswijkers aan de Duitse Wehrmacht verrichtte diensten en geleverde goederen, met kwitanties en aantekeningen betreffende vergoedingen en betaling	1940-1941

Gemeentepolitie Rijswijk toegangnummer 766	Periode
108 Politierapporten (hier specifiek gezocht naar het bombardement van 19/20 juli 1941)	30 mei 1941 – 28 september 1941

2.5.1 Luchtbeschermingsdienst, oorlogsschade en geruimde CE

Er zijn in het gemeentearchief van Rijswijk geen documenten van de Luchtbeschermingsdienst aanwezig. De Luchtbeschermingsdienst was tijdens de Tweede Wereldoorlog onder andere verantwoordelijk voor het geven van luchtalarm bij bombardementen, het controleren van verduisteringsmaatregelen en het opnemen van schade na uitgevoerde bombardementen en vliegtuigbeschietingen.

In het onderstaande overzicht zijn de in het gemeentearchief aangetroffen gegevens verwerkt.

Datum	Gebeurtenis (bron: Gemeentebestuur Rijswijk 1918-1945 toegangsnummer 704)	Relevant	Motivatie
10 mei 1940	Vliegveld Ypenburg wordt gebombardeerd (Bron: Inventaris nr.1262)	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
10 mei 1940	Een Duits vliegtuig komt neer op de tuinderij gelegen Hoekpolder sectie J no 492 Haantje 34f (Bron: Inventaris nr.1262)	Ja	Haantje 34 ligt in het onderzoeksgebied
28 mei 1943	Schadeopgave: o.a. het vliegveld met gebouwen aan de Rotterdamseweg 3 door brand en vernieling (Bron: Inventaris nr.1262)	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
31 mei 1940	Schade door gevechtshandelingen aan de hoeve Johanna nabij het vliegveld Ypenburg (Bron: Inventaris nr.1262)	Ja	Hoeve Johanna ligt in het analysegebied
6 juli 1940	Opgave van oorlogsslachtoffers: 10 mei 1940 slachtoffer door schotwond in de Verkadestraat 28 Delft/ in de Kastanjelaan 76/Delftweg 27 door een schotwond, op de Vlietweg 9 3 personen door een granaat, op de Vlietweg 9 door een schotwond, de Haagweg 42 door een schotwond en twee personen op de Vlietweg 10 door granaatwond, op 11 mei op de Torenstraat 7 één persoon door een schotwond. (Bron: Inventaris nr.1262)	Nee	De aangegeven locaties liggen buiten de begrenzing van het analysegebied
25 juli 1940	Schadeopgave van boerderijen: beschadigd; Vlietweg 9/Rotterdamseweg 5 / Delftweg 29 / Haantje 16c, Haantje 34f, licht beschadigd: Vlietweg 7a/ Delftseweg 22/ Haantje 36b, Delftweg 25/28/ Haantje 13a, verwoest: Delftweg 26 (Bron: Inventaris nr.1262)	Ja	Haantje 34/36 liggen in het onderzoeksgebied
2 oktober 1940	Bominslag aan de Kerklaan 142/Olmstraat 2/ Lindenlaan 93 en Valkruststraat (Bron: Inventaris nr.1267)	Nee	De aangegeven locaties liggen buiten de begrenzing van het analysegebied
4 oktober 1940	Bombardement op Rijswijk (Bron: Inventaris nr.1262)	Nee	De locatie wordt niet gespecificeerd
24 juli 1941	Melding van schade door bombardement in de nacht van 20 op 21 juli 1941: Kleiweg 13f/45c/45/43/410/41n/ Haantje 36a/38b/38a/ Sion (Bron: Inventaris nr.1267)	Ja	De Kleiweg, het Haantje en Sion liggen (deels) in het onderzoeksgebied
15 juni 1942	Op 1-2 juni 1942 viel in een perceel aan de Delftweg nr. 19 een bom die schade veroorzaakte (circa 900 meter van het onderzoeksgebied) (bron: Inventarisnr. 1265)	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
13 januari 1943	Schade door gevechtshandelingen van vliegtuigen bij de Kastanjelaan 40/72/74, Regentesselaan 72 en Oranjelaan 24	Nee	De aangegeven locaties liggen buiten de begrenzing van het analysegebied
13 mei 1944	Gesloopte opstallen t.b.v. de Duitse weer-macht: Haantje 23/31a/32/37a/37 (Bron: Inventaris nr.1266)	Ja	Het Haantje ligt in het onderzoeksgebied

Datum	Gebeurtenis (bron: Gemeentepolitie Rijswijk. Toegangsnummer 766)	Relevant	Motivatie
20 juli 1941	Van Wijk, Kleiweg 9 H, deelt mede dat in de afgelopen nacht bominslag op zijn tuin heeft plaatsgehad (bron: inventarisnr. 108)	Mogelijk	De Kleiweg loopt door het analysegebied

Datum	Gebeurtenis (bron: Gemeentepolitie Rijswijk. Toegangsnummer 766)	Relevant	Motivatie
21 juli 1941	Bij onderzoek in verband met bominslag is gebleken dat bij C.J. van Wijnen [?], Strijp 38, vier brandbommen in verschillende broeikas-ten terecht zijn gekomen. Een paar ruiten en een gat in de verwarming + leiding zijn hier vernield. Op het laantje naar de Ruiter aan de Strijp heeft een brandbom een gat geslagen. Bij A.J. van der Velk, Strijp 30 – A ligt achterin de tuin nog een niet ontbrande bom. Op de tuin van W. Duijvestein, von. Poeldijk Monsterscheweg 54, gelegen aan den Kleiweg achter van Zwieten [?] bij No. 24F, zijn ca. 30 brandbommen neergekomen (bron: inventarisnr. 108)	Mogelijk	De Kleiweg loopt door het analysegebied
Juli 1941	Van Wijk, Kleiweg 9 H, deelt mee dat in de afgelopen nacht in zijn tuin bominslag heeft plaatsgehad. Eigenraam, Sion, deelt mee dat bij Arie Droppert, Sion 38a, eveneens bominslag heeft plaatsgehad (bron: inventarisnr. 108)	Mogelijk	Sion ligt in het analysegebied

2.6 Nieuwsberichten

2.6.1 AVG collectie

De collectie CE gerelateerde nieuwsberichten in het AVG bedrijfsarchief, alsmede de oude kranten-collectie van de Koninklijke Bibliotheek en het internet zijn geraadpleegd. Er is een aantal berichten gevonden dat betrekking heeft op Rijswijk.

Afb. 14. – Krantenartikel. Bron afbeelding: Het Volksdagblad d.d. 16 maart 1940.

Een foto van de uitwerking van het Engelse bombardement op Rijswijk, dat in de nacht van Woensdag op Donderdag daar drie slachtoffers eiste.

(Foto Schimmelpenningh.)

Afb. 15. – Krantenartikel. Bron afbeelding: Het Volk d.d. 5 oktober 1940.

Datum	Gebeurtenis (bron: AVG bedrijfsarchief, Koninklijke Bibliotheek, internet)	Relevant	Motivatatie
16 maart 1940	Oude granaat gevonden. Bij de politie werd donderdag j.l. aangifte gedaan door een bewoner van de Willem Marisstraat te Rijswijk, dat bij het graven in zijn tuintje achter de woning door hem een granaat gevonden was. Bij onderzoek bleek, dat de granaat, die van groot kaliber was, doch geheel verroest van oude datum is. Vermoedelijk is het een overblijfsel van de wereldoorlog en bij ophoping van de grond, aldaar terecht gekomen. De militaire overheid heeft het projectiel weggehaald om te demonteren (bron: Het Volksdagblad d.d. 16 maart 1940)	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied

Datum	Gebeurtenis (bron: AVG bedrijfsarchief, Koninklijke Bibliotheek, internet)	Relevant	Motivatie
16 maart 1940	Militair vliegtuig bij Ypenburg neergestort. Twee inzittenden gedood. RIJSWIJK, 16 Mrt. — Gistermiddag om 14.15 uur is een militair vliegtuig een Northrup Douglas op een hoogte van ongeveer 150 meter boven het vliegveld Ypenburg in een vrije geraakt en op ruim 100 meter buiten het veld neergestort. Er waren twee inzittenden, die op slag gedood werden. Het toestel is bij aanraking met de grond in brand gevlogen en geheel vernield. De beide inzittenden, die op slag gedood zijn, waren de eerste-luitenant-waarnemer H. F. J. M. Plasmans, en de sergenteenvlieger G. Nijhuis. Laatstgenoemde bestuurde het neergestorte vliegtuig. De oorzaak van het ongeval wordt nog nader onderzocht. De heer Plasmans is in 1912 geboren. Tweede luitenant werd hij 1 Augustus 1934 en eerste luitenant 1 Augustus 1938 (bron: Het Volksdagblad d.d. 16 maart 1940)	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
27 mei 1940	Weer een jongen door handgranaat gedood. Drie Haagsche Jongens van 9 tot 12 jaar waren Vrijdag naar het vliegveld Ypenburg getrokken. In een onbewaakt oogenblik waren zij over het hek van het vliegveld geklommen en bij hun speurtocht vonden zij een handgranaat. Tijdens het onderzoek van dit gevonden voorwerp ontplofte de granaat met het gevolg, dat een 12-jar. jongen op slag werd gedood. De beide andere jongens werden zwaar gewond en respectievelijk naar het ziekenhuis St. Antoniusshove te Voorburg en het Gem. Ziekenhuis aan den Zuidwal te 's-Gravenhage overgebracht. Een van hen had scherfwonden in zijn been (bron: Zutphensche Courant d.d. 27 mei 1940)	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
5 oktober 1940	Een foto van de uitwerking van het Engelse bombardement op Rijswijk, dat in de nacht van Woensdag op Donderdag daar drie slachtoffers eiste (bron: Het Volk d.d. 5 oktober 1940)	Nee	De locatie kan niet worden herleid
9 september 1955	Buskruit in Rijswijks zwembad. (Van onze Haagse redactie) RIJSWIJK. (Z.-H.), Vrijdag. Honderden staafjes gevuld met buskruit blijken vele meters diep onder water te liggen in het zwembad 'De Puf', dat de Rijswijkse Zwemvereniging gehuurd heeft op het recreatieoord 'Te Werve' van de B.P.M. De directie van het bad heeft een duikverbod ingesteld. Het was al lang bekend, dat Nederlandse militairen, die in de Meidagen van 1940 op 'Te Werve' gelegerd waren, na de capitulatie dit oorlogstuig tegelijk met tal van documenten in 'De Put' hadden geworpen, maar wegens de grote diepte van dit water kon dat nauwelijks gevaar opleveren. Wel zijn er tijdens en na de oorlog al heel wat pijpjes buskruit, soms bij honderden tegelijk, opgehaald en bij de politie gedeponeerd. Niettemin moeten er zich nog zeer veel van deze voorwerpen op de bodem van het zwembad bevinden. De laatste weken heeft ook de Mijnopruimingsdienst (M.O.D.) uit Barneveld zich ermee bemoeid. Ondanks het duikverbod worden er nogal eens hulzen met buskruit, die 40 cm lang zijn en waaruit bij aanraking met vuur een hevige steekvlam schiet, boven water gebracht. Om dit te voorkomen heeft de M.O.D. bij het zwembassin een mand opgehangen met het verzoek deze vondsten daarin te deponeren. Periodiek wordt de mand geledigd. Na het einde van het badseizoen wil de M.O.D. een poging doen de resterende hoeveelheid pijpjes definitief op te ruimen. Of men daarin slagen zal, staat nog te bezien, want ze zitten erg diep en de politie gelooft niet dat ze veel kwaad kunnen (bron: De Telegraaf d.d. 9 september 1955)	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied

Datum	Gebeurtenis (bron: AVG bedrijfsarchief, Koninklijke Bibliotheek, internet)	Relevant	Motivatie
13 juli 1964	Granaat in bouwput. Van onze Haagse redactie DEN HAAG, maandag. In een bouwput aan de Rotterdamse straat in Rijswijk is zaterdag een gevaarlijke fosforgranaat uit de laatste wereldoorlog gevonden. Nadat het gevaarlijke projectiel was blootgelegd, zette de politie de omgeving af. Dit duurde tot de Mijnopruimingsdienst van het ministerie van Binnenlandse Zaken het onschadelijk maakte (bron: De Telegraaf d.d. 13 juli 1964)	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
10 november 1979	Projectiel wordt pas op 26 november uitgegraven. Landbouwer vond in Rijswijk V-1. RIJSWIJK - Op een landbouwterrein dichtbij de Hoornbrug in de gemeente Rijswijk (Z.H.) is een V-1 uit de Tweede Wereldoorlog gevonden. Het is niet bekend of het projectiel nog explosieven bevat. De V-1 werd ontdekt door een landbouwer, die zijn vondst meldde aan Rijkswaterstaat, dat op zijn beurt het gemeentebestuur van Rijswijk op de hoogte stelde. Een en ander speelde zich volgens burgemeester Zeevalking drie weken geleden af. Maandag 26 november gaat de Explosievenopruimingsdienst (EOD) het projectiel, dat voor een klein gedeelte oven de grond steekt, uitgraven. Het gemeentebestuur van Rijswijk is, aldus Zeevalking, op het ergste voorbereid. Er is inmiddels een draaiboek gemaakt (een soort rampenplan) om onder meer eventueel bewoners uit het gebied te evacueren (bron: Leeuwarder Courant d.d. 10 november 1979)	Nee	De Hoornbrug ligt ten noorden van het analysegebied
12 november 1979	V-1 gevonden bij Rijswijk. Op een landbouwterrein dichtbij de Hoornbrug in de gemeente Rijswijk (Z.-H.) is een V-1-projectiel uit de Tweede Wereldoorlog gevonden. Maandag 26 november gaat de explosieven opruimingsdienst (EOD) het projectiel, dat voor een klein gedeelte boven de grond steekt, uitgraven. Dan pas kan de EOD, die al bij het projectiel is geweest, bekijken of er nog explosieven zitten in de V-1. In de nabije omtrek staan ongeveer tien woningen (bron: De Waarheid d.d. 12 november 1979)	Nee	De Hoornbrug ligt ten noorden van het analysegebied
8 februari 1989	'Groot konijn' bij chemocar. RIJSWIJK— Een onbekende automobilist heeft vanmorgen in Rijswijk een mortiergranaat als klein chemisch afval aangeboden aan een chemocar. De man zei de granaat te hebben gevonden tussen het grofvuil. De herkomst van de granaat is niet duidelijk, maar het is wel een flink exemplaar: bij de politie in Rijswijk sprak de woordvoerder van een 'groot konijn' (bron: Het Vrije Volk d.d. 8 februari 1989)	Nee	Het CE is gevonden tussen grofvuil, de oorspronkelijke ligplaats is niet bekend
3 september 1992	Bom bleek bak van zijspan. Wat gistermiddag in Rijswijk een uur doorging voor een vliegtuigbom uit de Tweede Wereldoorlog bleek achteraf een deel van een motorzijspan te zijn. Werklieden die bezig waren met de verbreding van de spoorlijn Den Haag-Delft stuitten op iets hards, wat de vorm van een bom had. De Rijswijkse politie en het Explosieven Opruimingscommando (EOC) werden direct gealarmeerd. Autoverkeer in de buurt van de Sir Winston Churchillaan werd evenals het terreinverkeer een uur stilgelegd. Nadat het EOC de aard van het 'projectiel' had vastgesteld, werd de operatie afgeblazen (bron: De Telegraaf d.d. 3 september 1992)	Nee	Geen CE indicatie

Datum	Gebeurtenis (bron: AVG bedrijfsarchief, Koninklijke Bibliotheek, internet)	Relevant	Motivatie
2014	Gelukszoeker vindt brisantgranaat in Rijswijk. RIJSWIJK - Piep piep pieeeeeep! Een man die maandagmiddag met een metaaldetector in het Wilhelminapark in Rijswijk liep, deed een bijzonder gevaarlijke vondst. Hij trof er een brisantgranaat aan. Het explosief werd onschadelijk gemaakt. De brisantgranaat is een stalen huls gevuld met springstof, waarbij de omhulling bij de ontploffing in scherven breekt, die in het rond vliegen en daardoor schade toebrengen. De term brisantie verwijst naar het versplinterend effect van een springstof. Na de vondst zette de politie een gedeelte van het park af. De Explosieven Opruimingsdienst (EOD) bracht het projectiel tot ontploffing op een braakliggend terrein van de nieuwe bouwlocatie in SION (bron: website Omroep West)	Mogelijk	Het Wilhelminapark ligt in het analysegebied

2.7 Explosieven Opruimings Dienst (EOD)

2.7.1 Collectie ruimrapporten

De EOD houdt sinds 1970 heeft meldingen van aangetroffen CE bij. Deze meldingen zijn tot 1992 als melding opdracht en ruim rapport (MORA) en na 1992 als uitvoeringsopdracht (UO) gearchi-veerd. AVG heeft het overzicht van relevante MORA's en UO's van Rijswijk opgevraagd. Er zijn in dit overzicht meldingen van het analysegebied geregistreerd. De onderzoeksresultaten zijn als volgt:

MORA / UO	Locatie	Vondst	Relevant	Motivatie
19760791	Jaagpad	1 antitankmijn nr 35 staal (D), 1 patroon-trommel (gevuld)	Mogelijk	Het Jaagpad loopt door het analysege-bied
19760954	Jaagpad	1 pantsergranaatpa-troon van 4,7 cm	Mogelijk	Het Jaagpad loopt door het analysege-bied
19771789	Jaagpad 61	2 restanten tijdbuis nr 3, 1 tijdbuis nr 3, 1 platkop pantsergranaat van 4,7cm OH, ver-schoten/ zonder licht-spoor, 5 hulzen kkm, 1 motor 2,35 inch raket leeg, 3 patronen KKM	Ja	Het betreft het onderzoeksgebied
19780118	Haantje 10c	1 schroef	Nee	Geen CE indicatie
19803486	Lange Kleiweg	1 exercitie munitie M6A2	Nee	Het betreft naoorlogse oefenmunitie
19893989	Lange Kleiweg 171	Ruimrapport niet aan-wezig!	Nee	Niet bekend is of er hier CE werden aan-getroffen en zo ja om welke CE het gaat
19911704	Pastoor Verburchweg	Verkenning Zoekactie	Nee	Er wordt een negatief advies uitgebracht, een zoekactie is niet noodzakelijk

2.8 Collectie mijnenkaarten

De collectie mijnenveldkaarten van de EOD is in kader van het vooronderzoek geraadpleegd. Dit geldt ook voor de collectie mijnenveld leg- en ruimrapporten. Er lagen geen gedocumenteerde mijnenvelden in het onderzoeksgebied.

2.9 Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)

Het NIMH in Den Haag beheert collecties over de geschiedenis van de Nederlandse krijgsmacht in binnen- en buitenland vanaf de Tachtigjarige Oorlog tot heden. In dit archief is een groot aantal collecties met betrekking tot de landmacht, luchtmacht en marine ondergebracht.

2.9.1 Collectie Duitse verdedigingswerken

De collectie 'Duitse verdedigingswerken en inundaties van Nederlands grondgebied in de oorlog / rapporten van militaire aard vanuit bezet Nederland aan Bureau Inlichtingen Londen', ook wel bekend als de 575-serie, is opgebouwd uit inlichtingenrapporten, plattegronden en verordeningen van zowel de Duitse bezettingsmacht als van het verzet / Bureau Inlichtingen te Londen. Deze zes meter lange collectie bestaat onder andere uit afwikkelingen van de Genie, inlichtingen van de illegaliteit, kaarten van inundaties, de waterstaatkundige situatie, gegevens betreffende Duitse mijnevelden, Britse en Duitse kaarten, telegrammen en Duitse voorschriften. De onderstaande inventarisnummers zijn geraadpleegd:

Collectie 'Duitse verdedigingswerken en inundaties van Nederlands grondgebied in de oorlog / rapporten van militaire aard vanuit bezet Nederland aan Bureau Inlichtingen Londen'	Inventarisnummer
J.A. 203. Rapport omtrent de toestand van autoschuilonderkomens aan de Vredenburgweg te Rijswijk.	26
J.A. 282. Bruggen in nabijheid van de Gevers Deynootstraat en de Blauw-brug aan de Monstereeweg zijn ondermijnd. In de gemeente Rijswijk zouden ongeveer 1000 man W.H. Zijn ondergebracht.	26
J.A. 358. Aankomst van troepen te Rijswijk.	56
J.A. 360. Op het landgoed Ockenburg omstreeks 200 man Hermann Goering troepen aangekomen. Terrein in de omgeving van de Loozerlaan te Loosduinen moet worden omgeploegd. Troepenlegering te Rijswijk, Kijkduin en Ockenburg.	56
J.A. 375. Huizen langs de oprit aan de Hoornbrug te Rijswijk moeten worden ontruimd (380). Troepen gelegerd aan de van Vredenburgweg te Rijswijk zijn bestemd voor het bezetten van stellingen nabij de Kleiweg.	56
J.A. 379. Troepenlegering te Rijswijk. Stellingen aan de Rijksweg bij de Brasserskade te Delft worden gevechtssklaar gemaakt.	56
J.A. 380. Hoornbrug te Rijswijk is niet ondermijnd.	56
J.A. 387. Militair verkeer te Rijswijk, Loosduinen en 's-Gravenhage.	56
J.A. 401. Startplaatsen V wapen te Delft door Duitsers vernield. Troepenverplaatsingen Rijswijk en Kethel.	58
16 april 1945. 361 kronen. Verdedigingswerken Rijswijk - Delfgauw	244
19 april 1944. GB/6193/44. Plattegrond van Rijswijk (Z.H.) met de Fabrik van Pander waar vliegtuigonderdelen worden vervaardigd.	392
-05-1944 GB/6604/44. Legering te Voorburg, Rijswijk; omgeving van Soesterberg	401
E 235/45 V 1 startbanen bij WASSENAAR en RIJSWIJK	498

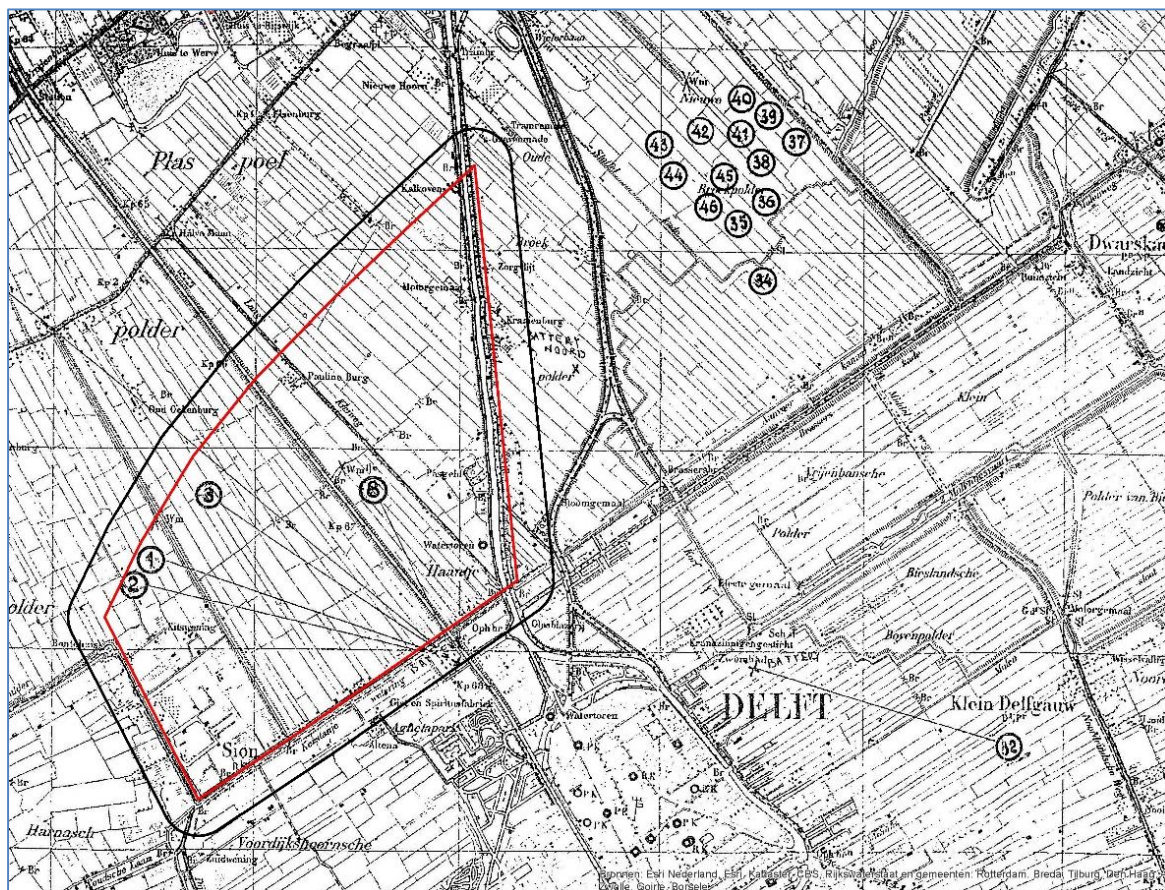
De onderzoeksresultaten zijn als volgt:

Datum	Gebeurtenis (bron: NIMH 575-serie, selectie van de geraadpleegde gegevens)	Relevant	Motivatie
19 maart 1945	De troepen gelegerd aan de Van Vredenburgweg in de gemeente Rijswijk dienen voor de bezetting van de stellingen gelegen in de omtrek van de Kleiweg. Ze hebben in deze stellingen grote oefeningen gehad	Mogelijk	De Kleiweg loopt door het analysegebied

2.9.2 Gevechtsverslagen en rapporten mei 1940

Deze collectie bestaat uit rapporten, verslagen, dagboeken en tekeningen die door officieren, onder-officieren en manschappen werden ingeleverd bij de Krijgsgeschiedkundige Sectie van het Hoofdkwartier van de Generale Staf. Dit gebeurde in veel gevallen pas in de jaren na de Tweede Wereldoorlog. Deze evaluatieverslagen van de gevechten, die overigens tegenstrijdig kunnen zijn, vormden naast in de Militaire Spectator verschenen artikelen een belangrijke basis voor de 'Groene Serie': het eerste officiële standaardwerk over de strijd in Nederland in de meidagen van 1940. Het onderstaande inventarisnummer is geraadpleegd:

Collectie gevechtsverslagen 1940	Inventarisnummer
Afdeling Delft	446074

Afb. 16. – Kaart waarop met genummerde cirkels locaties van neergekomen vliegtuigen staan aangegeven. De lijnen verwijzen naar Nederlandse luchtafweer.

Datum	Gebeurtenis (bron: NIMH collectie gevechtsverslagen 1940)	Relevant	Motivatie
Mei 1940	Kaart met daarop weergegeven de crashlocaties van JU-52 vliegtuigen	Ja	Crashlocaties zijn conform WSCS-OCE verdacht op CE. Deze vliegtuigen waren uitgerust met vliegtuigboordwapenmunitie/(CE) voorraden

2.10 Provinciaal archief / Nationaal Archief

2.10.1 Militair Gezag

Het Militair Gezag van de provincie Zuid-Holland was verantwoordelijk voor het dagelijks bestuur van in 1945 bevrijde delen van Nederland. Er bevinden zich in dit archief gegevens over in Zuid-Hollandse gemeenten aanwezige CE.

Het archief van het Militair Gezag van de Provincie Zuid-Holland bevindt zich bij het Nationaal Archief in 's-Gravenhage. Er werd in de inventaris gezocht op de trefwoorden explosieven, mijnen, munitie en bommen. Dit resulteerde in de volgende treffers:

Toegang 3.09.34. Archief van het Militair Gezag in Zuid-Holland, 1944-1947. Nationaal Archief 's-Gravenhage	Inventarisnummer
Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, munitie en andere explosieven, 1945	43
Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, munitie en andere explosieven, 1945	146
Stukken betreffende de opruiming van mijnen, munitie en andere explosieven, 1945	231
Stukken betreffende het in kaart brengen van mijnenvelden en het opruimen van explosieven, 1945	282
Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, springstof en andere explosieven, 1945	361
Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, springstof en andere explosieven, 1945	465
Stukken betreffende de opruiming van mijnen, munitie en andere explosieven, 1945	529
Stukken betreffende de opruiming van mijnen, munitie en andere explosieven, 1945	575

De onderzoeksresultaten zijn als volgt:

Datum	Gebeurtenis (bron: Nationaal Archief)	Relevant	Motivatie
15 mei 1945	In het park Overvoorde aan de Van Vredenburgweg te Rijswijk was tijdens de Duitse bezetting een munitieopslagplaats ingericht. Er bevinden zich hier nog vele landmijnen (inv. nr. 529)	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
25 mei 1945	Verzoek om een tweetal exemplaren van een kaart te doen toekomen waarop de plaatsen van landmijnen staan aangegeven (inv. nr. 529)	Nee	De beschrijving is te globaal
Geen datumvermelding	Kaart met daarop in rood aangegeven locaties van vermoedelijke landmijnen (inv. nr. 529)	Nee	De aangegeven locaties liggen buiten de begrenzing van het analysegebied
30 mei 1945	Melding dat er een tweetal kaarten is gemaakt, waarop de plaatsen staan aangegeven waar de op te ruimen landmijnen zich bevinden (inv. nr. 43)	Nee	De beschrijving is te globaal
Geen datumvermelding	Kaart schaal 1:5000 met daarop aangegeven in het rood de vermoedelijke ligplaats van landmijnen (inv. nr. 43)	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied
15 juni 1945	Begeleidend schrijven politie Rijswijk. Er wordt opmerkelijk gemaakt betreffende een aantal in de gemeente gelegen mijnen (inv. nr. 43)	Nee	De beschrijving is te globaal
22 juni 1945	Park Overvoorde aan de Van Vredenburgweg te Rijswijk was tijdens de Duitse bezetting als munitieopslagplaats ingericht. Hier zijn landmijnen aanwezig. Tevens landmijnen ter plaatse van de sportvelden in Wassenaar ten	Nee	De aangegeven locaties liggen buiten de begrenzing van het analysegebied

Datum	Gebeurtenis (bron: Nationaal Archief)	Relevant	Motivatie
	noorden en westen begrensd door de spoorlijn Scheveningen-Den Haag-Rotterdam ten oosten en ten zuiden door respectievelijk Buurtweg en het verlengde van de Waalsdorperlaan, het z.g. Groenendaal (inv. nrs. 43, 529)		
21 augustus 1945	In het park Steenvoorde, gelegen langs de Van Vredenburgweg te Rijswijk bevindt zich een nog niet tot explosie gebrachte landmijn (inv. nr. 146)	Nee	De aangegeven locatie ligt buiten de begrenzing van het analysegebied

2.10.2 Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen

In het archief van de Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, periode 1937-1946, zijn meldingen en processen-verbaal van gemeenten over geallieerde luchtactiviteiten opgenomen. Het betreft gegevens betreffende de luchtoorlog in o.a. de provincie Zuid-Holland. De in dit archief aanwezige bronnen bevatten gegevens over onder andere bombardementen, noodafwerpen en vliegtuigbeschietingen. Het volgende inventarisnummer werd geraadpleegd:

2.04.53.15. Archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken: Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, 1937-1946. Nationaal Archief 's-Gravenhage	Inventarisnummer
Meldingen en processen -verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde Luchtactiviteiten. Zuid-Holland	76

De onderzoeksresultaten zijn als volgt:

Datum	Gebeurtenis (bron: Nationaal Archief, gemeente Rijswijk)	Relevant	Motivatie
Nacht van 16 op 17 augustus 1940	Verscheidene vliegtuigen van onbekende nationaliteit boven buurtschap Sion. Omstreeks 03:45 uur bommen nabij de buurtschap in de gemeente Schipluiden ingeslagen en geëxplodeerd. Nadat er een ronde was gemaakt werd geconstateerd dat in enkele tuinen in de buurtschap een aantal brandbommen was afgeworpen die voor zover kon worden nagegaan geen grote materiële schade hadden aangericht en geen grote branden hadden veroorzaakt. Op alle plaatsen waar de brandbommen waren neergekomen en ingeslagen, kleine gaten in de grond. De brandbommen waren vrij diep in de zachte tuingrond ingedrongen. Brandbommen ingeslagen in de tuin van een tuinder, wonende te Haantje 24, waardoor schade aan een broeikas en 'platglas'. Brandbommen ingeslagen tot een diepte van 1.30 à 1.50 meter, trechters met een middellijn van ten hoogste 10 cm.	Mogelijk	Sion ligt in het onderzoeksgebied

2.11 Semi Statistische Archiefdiensten Ministerie van Defensie (SSA)

Het SSA in Rijswijk beheert de archieven van het Ministerie van Defensie voordat deze aan het Nationaal Archief worden overgedragen. In dit archief zijn bronnen met betrekking tot naoorlogse CE-ruimingen door de Mijn- en Munitie Opruimingsdienst en de Mijn Opruimings Dienst ondergebracht. Het betreft documenten uit de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog: een periode waarin er nog grote aantallen CE in Nederland aanwezig waren.

2.11.1 Archief Mijn- en Munitie Opruimings Dienst (MMOD) 1945-1947

De MMOD en de MOD waren na de Tweede Wereldoorlog in Nederland verantwoordelijk voor het opruimen van mijnen en achtergelaten CE. Het archief bestaat uit meldingen, kaarten, plattegronden en ruimrapporten betreffende locaties binnen Nederlandse gemeenten waar CE aanwezig waren.

De onderzoeksresultaten van het archiefonderzoek zijn als volgt:

Datum	Gebeurtenis (bron: Semi Statistische Archief-diensten Rijswijk)	Relevant	Motivatie
20 maart 1947	De burgemeester van de gemeente Rijswijk verklaart dat, voor zover hem bekend, momenteel geen explosieve stoffen of enigerlei munitie in zijn gemeente aanwezig zijn	Nee	Geen CE indicatie

2.12 Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD)

Het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies houdt zich bezig met de bestudering van de Eerste en Tweede Wereldoorlog, de Holocaust en hedendaagse genociden. In het archief te Amsterdam is een uitgebreide collectie oorlogsdagboeken en boeken ondergebracht. Dit archief bevat daarnaast een groot aantal foto's uit de Tweede Wereldoorlog.

2.12.1 Collecties Departement van Justitie en Generalkommissariat für das Sicherheitswesen

Bij het NIOD werden de onderstaande twee collecties geraadpleegd:

- Collectie Departement van Justitie (toegangsnummer 216k)
- Collectie Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West (toegangsnummer 077)

Het betrof de onderstaande inventarisnummers: die geen van allen informatie betreffende Rijswijk bevatten:

Collectie Departement van Justitie (toegangsnummer 216k), NIOD	Inventarisnummer
Rapporten van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politiekorpsen en de Marechaussee inzake het geven van het sein luchtalarm, het neerstorten van vliegtuigen en vliegtuigonderdelen en de vondst van niet-ontploffte explosieven, 23 juni 1943 - 28 april 1944.	180
Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten.	181-185
Meldingen van verschillende gemeenten betreffende ongevallen, beschietingen, bombardementen en het afwerpen van (lege) benzinetanks door vliegtuigen.	186
Telexberichten inzake meldingen van neergestorte geallieerde bommenwerpers, 20 - 24 februari 1944.	328
Stukken betreffende het melden van schade door bombardementen en beschietingen uit vliegtuigen, 24 februari 1944 - 31 maart 1945.	329
Stukken betreffende het opstellen van processen-verbaal inzake bombardementen en beschietingen in verschillende gemeenten, 28 september 1944 - 31 maart 1945.	331
Proces-verbaal van de luchtbeschermingsleider inzake schade door luchtaanvallen door de geallieerden en afweergeschut van de Duitsers, 3 februari 1944.	477
Stukken betreffende het instellen van een onderzoek naar de gevolgen van luchtaanvallen, 8 oktober 1944 - 6 februari 1945.	493
Stukken betreffende het instellen van een onderzoek inzake het bombardement op 14 oktober, 17 oktober 1944.	624

Collectie Departement van Justitie (toegangsnummer 216k), NIOD	Inventarisnummer
Rapporten van de onderluitenant van de Marechaussee F. Meems inzake het vinden van benzine-tanks, die uit een vliegtuig waren geworpen, alsmede de inslag van een granaat, 20 januari - 20 maart 1944.	642
Collectie Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West (toegangsnummer 077), NIOD	Inventarisnummer
Berichtgevingen betreffende neergekomen vliegtuigen, 1943.	1759

2.13 The National Archives Londen

The National Archives in Kew (Londen) is het officiële nationale archief van het Verenigd Koninkrijk. Er liggen hier gevechtsverslagen van Britse eenheden die op Nederlands grondgebied strijd hebben geleverd. In The National Archives zijn, afgezien van deze War Diaries, ook de logboeken van geallieerde luchtmachteenheden ondergebracht.

Vliegtuigen van de 2nd Tactical Air Force (2nd TAF) gaven tactische luchtsteun aan geallieerde gevechtseenheden. De geallieerde duikbommenwerpers vielen o.a. vijandelijke stellingen, tanks, treinen en hoofdkwartieren aan. De volgende Daily Logs van de 2nd Tactical Air Force werden in Londen geraadpleegd:

Daily Logs 2nd Tactical Air Force. The National Archives Londen	Inventarisnummer
2nd Tactical Air Force: Daily Log: Sept.-Oct. 1944	Air 37/715
2nd Tactical Air Force: Daily Log: Nov.-Dec. 1944	Air 37/716
2nd Tactical Air Force: Daily Log: Jan.-Feb. 1945	Air 37/717
2nd Tactical Air Force: Daily Log: Mar.-May. 1945	Air 37/718

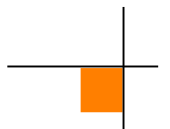
Vermeldingen betreffende het analysegebied zijn niet gevonden.

3 CHRONOLOGIE RELEVANTE GEBEURTENISSEN

3.1 Inleiding en tabel chronologie

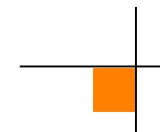
AVG heeft op basis van de gegevens in hoofdstuk 2 een overzicht van relevante gebeurtenissen tijdens en na de Tweede Wereldoorlog opgesteld, waarbij gebruik is gemaakt van alle op het moment van opstellen beschikbare bronnen. Deze gegevens zijn chronologisch in een tabel verwerkt. De in deze tabel verwerkte numering correspondeert met de in de feitenkaart verwerkte feiten en in de bodembelastingkaart afgebakende verdachte gebieden (indien van toepassing).

1940-1945						
Datum	Gebeurtenis	Hoofdstuk	Bron	Bruikbaar t.b.v. afbakening	Nr . FK ¹	Nr .CE BBK ²
10 mei 1940	In het onderzoeksgebied stortten twee Duitse toestellen van het type Junker Ju 52/3 neer. Er crashte een toestel ten oosten van de Spieringsweteringweg, nabij "t Haantje 34f. Een tweede toestel stortte neer tussen de spoorlijn en de Lange Kleiweg nabij "t Haantje 13a en 16c (p.19)	2.1.2	Saricon, Vooronderzoek Conventionele Explosieven Masterplan Rijswijk-Zuid d.d. 30 juni 2011. Documentcode 11S082-VO-01	Ja, in combinatie met een kaart uit de NIMH collectie gevechtsverslagen 1940	1	B1
10 mei 1940	Een Ju-52 boorde zich in de grond tussen de spoorbaan van Delft naar Den Haag en de Lange Kleiweg. N.B. ook de volgende locatiebeschrijving wordt gegeven: om 5.56 uur kwam een Ju52/30 neer bij Delft ten noorden van spoorlijn van de Lange Kleiweg (p.7, 22, 39)	2.1.2	T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Den Haag-Delft d.d. 19 juni 2012. Rapportnummer RRZ-054	Ja, in combinatie met een kaart uit de NIMH collectie gevechtsverslagen 1940	1	B1
10 mei 1940	Twee Junkers Ju 52/3m in de Hoekpolder ten westen van Delft bij de Kitswoning te Sion gecrasht	2.1.2	T. Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 5 mei 1945	Ja, in combinatie met een kaart uit de NIMH collectie gevechtsverslagen 1940	1	B1
10 mei 1940	Een Duits vliegtuig komt neer op de tuinderij gelegen Hoekpolder sectie J no 492 Haantje 34f (Bron: inventarisnr.1262)	2.5.1	Gemeentearchief Rijswijk 1918-1945 toegangsnummer 704	Ja, in combinatie met een kaart uit de NIMH collectie gevechtsverslagen 1940.	1	B1

¹ FK = Feitenkaart

² CE BBK = CE Bodembelastingkaart

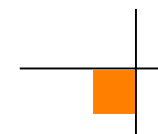

1940-1945						
Datum	Gebeurtenis	Hoofdstuk	Bron	Bruikbaar t.b.v. afbakening	Nr . FK ¹	Nr .CE BBK ²
Meidagen 1940	Scherf ' Broekpolder' sloot zuidelijk daarbij aan en sloot de Vliet over een lengte van ruim 1500 m. De hier ingezette 2e Sectie was zes lichte mitrailleurs sterk; bovendien was een zware mitrailleur, opgesteld 500 meter oost van de Vliet in de polder, aan de sectie toegevoegd (p.38)	2.2.1	C.D. Kamerling, Algemeen Overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het oostfront) en de strijd tegen de luchtlandingstroepen rondom 's-Gravenhage. Mei 1940	Nee, alhoewel dit 'scherm' deels in het onderzoeksgebied lag is het op basis van het beschikbare kaartmateriaal niet mogelijk de exacte locaties van de mitrailleurs vast te stellen.	2	--
Meidagen 1940	De C.-III-9 R.I liet zijn eerste compagnie wachtposten plaatsen bij het stoomgemaal N.O. van Delft, bij de trambrug, op de kunstweg oost van de Vliet ter hoogte van de Brasserskade, bij de samenkomst van de Kleiweg en de kunstweg west van de Vliet en op de spoorbaan Delft-'s-Gravenhage ter hoogte van de Kerstaneijewetering (p.261)	2.2.1	C.D. Kamerling, Algemeen Overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het oostfront) en de strijd tegen de luchtlandingstroepen rondom 's-Gravenhage. Mei 1940	Nee, locaties van ingestelde wachtposten zijn niet verdacht op CE tenzij er aanwijzingen zijn dat deze betrokken zijn geweest bij gevechten.	--	--
Meidagen 1940	De compagnieën van 6 Dep. Bat. bezetten in de loop van de avond de lijn Sion-Den Hoorn e.o. (p.263)	2.2.1	C.D. Kamerling, Algemeen Overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het oostfront) en de strijd tegen de luchtlandingstroepen rondom 's-Gravenhage. Mei 1940	Nee, het bezetten van een 'lijn' is op zichzelf geen CE indicatie tenzij er aanwijzingen zijn dat de betrokken eenheden zich hebben ingegraven of betrokken zijn geweest bij gevechten.	--	--
13 mei 1940	Het 6e Dep. Bat. (min 2 en 5) lag opgesteld in het rayon Sion-zuidwestrand Delft-Den Hoorn Sion. Zowel in de lijn Sion-Den Hoorn, als west daarvan tot het Harnaschwater, werd door de onderdelen van 6 Dep. Bat. (1e, 4e, 6e en 7e compagnie) voortgegaan met het maken van gevechtsdekkingen en het aanbrengen van prikkeldraadversperringen en hindernissen op de wegen (p.299)	2.2.1	C.D. Kamerling, Algemeen Overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het oostfront) en de strijd tegen de luchtlandingstroepen rondom 's-Gravenhage. Mei 1940	Nee, het is niet bekend waar de gevechtsdekkingen werden aangelegd, deze vermelding is te globaal.	--	--

1940-1945						
Datum	Gebeurtenis	Hoofdstuk	Bron	Bruikbaar t.b.v. afbakening	Nr . FK ¹	Nr .CE BBK ²
13 mei 1940	Detachementen van III Dep. B.A. opgesteld bij de trambrug, de Hoorn-brug, de brug bij Drievliet, de Tolbrug, de Kerkbrug en de Wijkerbrug en dat zich ook een detachement bevond a cheval van de Kleiweg, ter hoogte van de Elsenburgerlaan en langs deze laan. De totale sterkte van III Dep.B.A. bedroeg 1100 man, maar daarvan waren slechts 800 man bewapend (met karabijnen). Over mitrailleurs werd niet beschikt (p.318)	2.2.1	C.D. Kamerling, Algemeen Overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het oostfront) en de strijd tegen de luchtlandingstroepen rondom 's-Gravenhage. Mei 1940	Nee, de Kleiweg ligt in het onderzoeksgebied maar er wordt niet gemeld dat deze troepen ter plaatse het gevecht zijn aangegaan.	--	--
Meidagen 1940	Kaarten met daarop weergeven Nederlandse en Duitse militaire posities (afb. 4, 5 en 6)	2.2.1	AVG bedrijfsarchief	Ja, de Duitse posities in of nabij de aanwezige gebouwen. Dit gebied is betrokken geweest bij de gevechten ter plaatse.	3	B2
Meidagen 1940	Gevechten om Delft. Met een geweldige knal kwam de machine neer in het weiland tussen de spoorbaan naar Den Haag en de Kleiweg. Het toestel stond daar met de staart omhoog, de neus in de grond geboord als een laaiende toorts (p.48)	2.2.1	E.H. Brongers, De Slag om de Residentie 1940	Ja, in combinatie met een kaart uit de NIMH collectie gevechtsverslagen 1940	1	B1
Meidagen 1940	Omstreeks 6.37 werd een tweede transportvliegtuig zodanig geraakt, dat het een noodlanding maakte in de Hoekpolder (ten westen van Delft) bij de 'Kitswoning', bij het gehucht Sion. Op lichtseinen van de bemanning van dit toestel landde hier nog een tweede transportvliegtuig. Dit laatste toestel werd toen, gebruik makende van het vizier voor het schieten op landdoelen, tot een wrak geschoten	2.2.1	F.J. Molenaar, de luchtverdediging in de meidagen van 1940, p. 371	Ja, in combinatie met een kaart uit de NIMH collectie gevechtsverslagen 1940	1	B1

1940-1945						
Datum	Gebeurtenis	Hoofdstuk	Bron	Bruikbaar t.b.v. afbakening	Nr . FK ¹	Nr .CE BBK ²
Meidagen 1940	Bij de Hopax verffabriek aan de Vliet werd de daar opgestelde lichte mitrailleur door de vijand geheel ingesloten. De wanhopige strijd moest worden gestaakt, toen alle munitie was verschoten. Bij de daarop volgende gevangename ontzagen de parachutisten zich niet, hun woede te koelen op de soldaat Planken, die zonder daartoe aanleiding te geven, met een patroonband tot bloedens toe in het gezicht werd geslagen (p.38)	2.2.1	E.H. Brongers, De Slag om de Residentie 1940	Ja, een deel van het toenmalige Hopax terrein ligt in het onderzoeksgebied.	4	B2
Meidagen 1940	De vijandelijke weerstand in en om de boerderijen bij de Vliet stortte in. Enkele schoten op de Hopax-fabriek bleken voldoende te zijn om een 25 man sterke Duitse afdeling tot capitulatie te brengen (p.121)	2.2.1	E.H. Brongers, De Slag om de Residentie 1940	Ja, een deel van het toenmalige Hopax terrein en enkele boerderijen bij de Vliet liggen in het onderzoeksgebied.	2, 3, 4	B2
Meidagen 1940	Bij de verschillende boerderijen langs de Vliet kwam het tot hevige vuurgevechten. De Hopax-verffabriek was door de Duitsers ingericht als een waar fort. Hier moest, net als bij de Johannahoeve, de hulp worden ingeroepen van de artillerie. Na een beschieting, waarbij de fabriek veel treffers ontving, vluchtten de Duitsers weg in de richting van de autoweg. De Nederlandse soldaten konden daarna ongehinderd oprukken tot Delft (p.69)	2.2.1	E.H. Brongers, De Slag om de Residentie 1940	Ja, een deel van het toenmalige Hopax terrein en enkele boerderijen bij de Vliet liggen in het onderzoeksgebied.	2, 3, 4	B2
Meidagen 1940	Alle beschikbare troepen werden nu ingezet om de Duitse weerstandsnesten op en rondom Ypenburg (de Johannahoeve, boerderij Loos en een groep bij park Vredenoord) en langs de Vliet tussen Rijswijk en Delft (de boerderijen Zorgvliet en Kraaienburg en de Hopax fabriek) op te ruimen (p.68)	2.2.1	E.H. Brongers, De Slag om de Residentie 1940	Ja, de boerderijen Zorgvliet, Kraaienveld en de fabriek Hopax lagen deels in het onderzoeksgebied.	2, 3, 4	B2

1940-1945						
Datum	Gebeurtenis	Hoofdstuk	Bron	Bruikbaar t.b.v. afbakening	Nr . FK ¹	Nr .CE BBK ²
Meidagen 1940	Kaart met daarop aangeven crashlocaties van Duitse (Ju-52) vliegtuigen	2.9.2	NIMH, collectie gevechtsverslagen 1940	Ja, er wordt ook in literatuur melding gemaakt van deze crashes. Deze kaart duidt deze crashlocaties aan.	1	B1
31 mei 1940	Schade door gevechtshandelingen aan de hoeve Johanna nabij het vliegveld Ypenburg (bron: inventarisnr.1262)	2.5.1	Gemeentearchief Rijswijk 1918-1945 toegangsnummer 704	Nee, de Johannahoeve ligt buiten het onderzoeksgebied.	--	--
25 juli 1940	Schadeopgave van boerderijen: beschadigd; Vlietweg 9/Rotterdamseweg 5 / Delftweg 29 / Haantje 16c, Haantje 34f, licht beschadigd: Vlietweg 7a/ Delftseweg 22/ Haantje 36b, Delftweg 25/28/ Haantje 13a, verwoest: Delftweg 26 (bron: inventarisnr.1262)	2.5.1	Gemeentearchief Rijswijk 1918-1945 toegangsnummer 704	Nee, alleen Haantje 13a lag in het onderzoeksgebied en bestaat inmiddels niet meer. Er wordt geen opgave gedaan hoe deze schade is ontstaan.	5	--
1940	Oorlogsslachtoffers, oorlogsschade boerderij Vlietweg 9, 7a, Rotterdamseweg 5, Delftweg 25, 27, 26, 29, 31, 35, 36, 22, Haantje 16c, 36b, Hoornkade 5, 69, 70, 71, Heerenstraat 36. Betreft schade aan gebouwen, gewassen, inboedel, dieren (p.26-27)	2.1.2	REASeuro, Rapport Probleeminventarisatie en –analyse Rijswijk Eikelenburg d.d. 7 mei 2010. Projectnummer 07988	Nee, alleen Haantje 16a lag in het onderzoeksgebied en bestaat inmiddels niet meer. Er wordt geen opgave gedaan hoe deze schade is ontstaan..	5	--

1940-1945						
Datum	Gebeurtenis	Hoofdstuk	Bron	Bruikbaar t.b.v. afbakening	Nr . FK ¹	Nr .CE BBK ²
Nacht van 16 op 17 augustus 1940	Verschillende vliegtuigen van onbekende nationaliteit boven buurtschap Sion. Omstreeks 03:45 uur bommen nabij de buurtschap in de gemeente Schipluiden ingeslagen en geëxplodeerd. Nadat er een ronde was gemaakt werd geconstateerd dat in enkele tuinen in de buurtschap een aantal brandbommen was afgeworpen die voor zover kon worden nagegaan geen grote materiële schade hadden aangericht en geen grote branden hadden veroorzaakt. Op alle plaatsen waar de brandbommen waren neergekomen en ingeslagen, kleine gaten in de grond. De brandbommen waren vrij diep in de zachte tuingrond ingedrongen. Brandbommen ingeslagen in de tuin van een tuinder, wonende te Haantje 24, waardoor schade aan een broeikas en 'plat-glas'. Brandbommen ingeslagen tot een diepte van 1.30 à 1.50 meter, trechters met een middellijn van ten hoogste 10 cm. In het proces-verbaal wordt opgetekend dat buurtschap Sion zich buiten de bebouwde kom van de gemeente Rijswijk bevindt, grenzende aan de gemeente Schipluiden	2.10.2	Nationaal Archief, Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen	Neem de vermelding is te globaal (het gebied bij Sion is tegenwoordig bovendien bebouwd)	6	
Nacht van 19 op 20 juli 1941	Schade kweekkassen aan de Kleiweg ten gevolge van brandbommen (p.28)	2.1.2	REASeuro, Rapport Probleeminventarisatie en –analyse Rijswijk Eikelenburg d.d. 7 mei 2010. Projectnummer 07988	Nee, het is niet duidelijk welke kweekkassen zijn geraakt. Er zijn meerdere kassen nabij de Kleiweg, verspreid over een groot gebied.	7 (indicatief)	--
20-21 juli 1941	Schade Kleiweg 24 als gevolg van het inslaan van een zevental vliegtuigbommen in de nabijheid van het perceel (p.28)	2.1.2	REASeuro, Rapport Probleeminventarisatie en –analyse Rijswijk Eikelenburg d.d. 7 mei 2010. Projectnummer 07988	Nee, deze locatie ligt buiten de begrenzing van het onderzoeksgebied.	7 (indicatief)	--

1940-1945						
Datum	Gebeurtenis	Hoofdstuk	Bron	Bruikbaar t.b.v. afbakening	Nr . FK ¹	Nr .CE BBK ²
20 juli 1941	Van Wijk, Kleiweg 9 H, deelt mede dat in de afgelopen nacht bominslag op zijn tuin heeft plaatsgehad	2.5.1	Gemeentearchief Rijswijk 1918-1945, politiearchief (toegang 766, inventarisnr., 108)	Nee, dit adres bestaat niet meer en is niet te herleiden. Er zijn op de luchtfoto d.d. 1 september 1941 geen bomkrater(s) onderkend ter hoogte van de Lange Kleiweg	--	--
21 juli 1941	Bij onderzoek in verband met bominslag is gebleken dat bij C.J. van Wijnen [?] , Strijp 38, vier brandbommen in verschillende broeikassen terecht zijn gekomen. Een paar ruiten en een gat in de verwarming + leiding zijn hier vernield. Op het laantje naar de Ruiter aan de Strijp heeft een brandbom een gat geslagen. Bij A.J. van der Velk, Strijp 30 – A ligt achterin de tuin nog een niet ontbrande bom. Op de tuin van W. Duijvestein, von. Poeldijk Monsterscheweg 54, gelegen aan den Kleiweg achter van Zwieten [?] bij No. 24F, zijn ca. 30 brandbommen neergekomen (bron: inventarisnr. 108)	2.5.1	Gemeentearchief Rijswijk 1918-1945, politiearchief (toegang 766, inventarisnr., 108)	Nee, de genoemde adressen liggen buiten het analysegebied. Voor wat betreft de omschrijving van de Kleiweg is het niet duidelijk of het de Lange Kleiweg in het onderzoeksgebied betreft of om een lokaal gelegen kleipad in de omgeving van Poeldijk.	--	--
Juli 1941	Van Wijk, Kleiweg 9 H, deelt mee dat in de afgelopen nacht in zijn tuin bominslag heeft plaatsgehad. Eigenraam, Sion, deelt mee dat bij Arie Droppert, Sion 38a, eveneens bominslag heeft plaatsgehad (bron: inventarisnr. 108)	2.5.1	Gemeentearchief Rijswijk 1918-1945, politiearchief (toegang 766, inventarisnr., 108)	Beide adressen bestaan inmiddels niet meer en zijn niet te herleiden	--	--
24 juli 1941	Uit een schade opgave van 24 juli 1941 blijkt dat het vallen en exploderen van vliegtuigbommen in de nacht van 20 op 21 juli 1941 onder andere schade had toegebracht aan Kleiweg 13f, 45c, 45, 43, 41o en 41n, Haantje 38a en 38b en Sion (p.9)	2.1.2	T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Den Haag-Delft d.d. 19 juni 2012. Rapportnummer RRZ-054	Nee, alle adressen bestaan inmiddels niet meer en de exacte locatie kan niet worden herleid. Daarmee is de beschrijving Sion te globaal.	--	--

1940-1945						
Datum	Gebeurtenis	Hoofdstuk	Bron	Bruikbaar t.b.v. afbakening	Nr . FK ¹	Nr .CE BBK ²
24 juli 1941	Melding van schade door bombardement in de nacht van 20 op 21 juli 1941: Kleiweg 13f/45c/45/43/410/41n/ Haantje 36a/38b/38a/ Sion (bron: inventarisnr.1267)	2.5.1	Gemeentearchief Rijswijk 1918-1945 toegangsnummer 704	Nee, alle adressen bestaan inmiddels niet meer; de exacte locatie kan niet worden herleid. De omschrijving Sion is te globaal.	--	--
1 september 1941	Vier kraters, met een maximale doorsnee van acht meter	2.4.2	Luchtfoto T-504-652	Ja, het betreft hier een noodafworp. Het CE verdachte gebied is situationeel bepaald (84 meter radius)	8	B3
13 mei 1944	Gesloopte opstallen t.b.v. de Duitse weermacht: Haantje 23/31a/32/37a/37 (bron: inventarisnr.1266)	2.5.1	Gemeentearchief Rijswijk 1918-1945 toegangsnummer 704	Nee, geen CE indicatie	--	--
September 1944	Het onderzoeksgebied was deels in gebruik als militair terrein. Op luchtfoto's van september 1944 is te zien dat in het onderzoeksgebied stellingen en loopgraven zijn aangelegd. In het onderzoeksgebied een opslaglocatie gerealiseerd. Op de luchtfoto's zijn gecamoufleerd opstellingen te zien. Onbekend is wat hier opgeslagen was. Tot slot zijn op de luchtfoto's in het zuidelijk deel van het onderzoeksgebied twee kraters in een weiland te zien (p.19)	2.1.2	Saricon, Vooronderzoek Conventionele Explosieven Masterplan Rijswijk-Zuid d.d. 30 juni 2011. Documentcode 11S082-VO-01	Deels, uitgangspunt is de luchtfoto-interpretatie van AVG. AVG kan de genoemde gecamoufleerde opslaglocatie niet middels luchtfotoanalyse traceren	--	--
25 september 1944	Door het verzet een aanslag gepleegd op de spoorlijn Rotterdam-Den Haag, ter hoogte van de spoorwegovergang bij 't Haantje (p.119)	2.1.2	Gemeente Leidschendam Voorburg afdeling RO, 'Explosieven onderzoek in gemeente Leidschendam-Voorburg' (juni 2015 versie 12.5)	Nee, niet vermeld wordt of er CE zijn gebruikt bij deze aanslag.	--	--
26 september 1944	Een Amerikaanse bommenwerper stort neer vlakbij de boerderij Op Hoop van Zegen aan de Kleiweg 51 (p.12)	2.1.2	REASeuro, Rapport Probleeminventarisatie en –analyse Rijswijk Eikelenburg d.d. 7 mei 2010. Projectnummer 07988	Nee, het adres Kleiweg 51 bestaat niet meer maar lag buiten het onderzoeksgebied.	--	--

1940-1945						
Datum	Gebeurtenis	Hoofdstuk	Bron	Bruikbaar t.b.v. afbakening	Nr . FK ¹	Nr .CE BBK ²
26 september 1944	Er kwam een B-24J (met serienummer 42-100347) neer bij Rijswijk (ZH) bij Kleiweg. Andere beschrijving: bommenwerper neergestort in de Hoekpolder van Rijswijk na een aanval op het spoorwegemplacement van Hamm, Duitsland, waar de bommenlast-ding werd afgeworpen. Tijdens het neerstorten verloor het vliegtuig rond de boomgaard van de nabijgelegen boerderij 'Op Hoop van Zegen' twee motoren en andere onderdelen. Uiteindelijk kwam het vliegtuig terecht op een stuk land tussen de boerderijen 'Eijkelen-burg' en 'Op Hoop van Zegen' (p.7, 39)	2.1.2	T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Den Haag-Delft d.d. 19 juni 2012. Rapportnummer RRZ-054	Nee, via andere bronnen is vastgesteld dat dit vliegtuig buiten het onderzoeksgebied is neergestort.	--	--
26 september 1944	B-24J Liberator JU-M met nummer 42.100347 JU- 'Lil' Max' van het 707th Bomber Squadron van de 446th Bomber Group aan de Kleiweg te Rijswijk (Z.H) neergestort	2.2.2	T. Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 5 mei 1945	Nee, via andere bronnen is vastgesteld dat dit vliegtuig buiten het onderzoeksgebied is neergestort.	--	--
6 oktober 1944	2e aanslag van het verzet op de spoorbaan bij 't Haantje (p.209)	2.1.2	Gemeente Leidschendam Voorburg afdeling RO, 'Explosieven onderzoek in gemeente Leidschendam-Voorburg' (juni 2015 versie 12.5)	Nee, het is niet bekend of er CE zijn gebruikt bij deze aanslag.	--	--
1944-1945	5 stellingen, twee wapenopstellingen, loopgraven t.h.v. huidige Haantje 52c, 25d en 26	2.4.2	Meerdere collecties 1944-1945	Ja, alle waargenomen militaire veldinrichtingen zijn verdacht verklaard conform WSCS-OCE.	9	B4
1944-1945	Vier stellingen en loopgraven t.h.v. de huidige Haantje 19a	2.4.2	Meerdere collecties 1944-1945	Ja, alle waargenomen militaire veldinrichtingen zijn verdacht verklaard conform WSCS-OCE.	10	B5
1944-1945	Zes stellingen en loopgraven in de omgeving van de Bosgang en de Lange Kleiweg (wielerbaan/Event Plaza)	2.4.2	Meerdere collecties 1944-1945	Ja, alle waargenomen militaire veldinrichtingen zijn verdacht verklaard conform WSCS-OCE.	11	B6

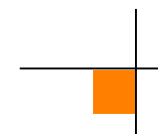
1940-1945						
Datum	Gebeurtenis	Hoofdstuk	Bron	Bruikbaar t.b.v. afbakening	Nr . FK ¹	Nr .CE BBK ²
Meerdere collecties 1944-1945	Een stelling nabij de Delftweg nr.19	2.4.2	Meerdere collecties 1944-1945	Ja, een stelling is verdacht conform WSCS-OCE.	15	B10
Meerdere collecties 1944-1945	Een stelling nabij de Noordhoornseweg 30	2.4.2	Meerdere collecties 1944-1945	Ja, een stelling is verdacht conform WSCS-OCE.	16	B11
1945	Schade Kleiweg 22 ten gevolge van een ontplofte V1 (p.28)	2.1.2	REASeuro, Rapport Probleeminventarisatie en –analyse Rijswijk Eikelenburg d.d. 7 mei 2010. Projectnummer 07988	Nee, deze locatie ligt buiten de begrenzing van het onderzoeksgebied.	--	--
3 maart 1945	V2 gecrasht te Rijswijk op het terrein van dhr J. Rodenburg van de hoeve Elsenburg nabij de Kleijweg	2.2.2	http://www.vergeltungswaffen.nl	Nee, hoewel de crashlocatie op deze website staat ingetekend in het analysegebied, is op een luchtfoto duidelijk zichtbaar dat het V-wapen buiten de begrenzing van het analysegebied is gecrasht	--	--
3 maart 1945	V-1 neergestort te Rijswijk. Getroffen werd het terrein van dhr. J. Rodenburg van de hoeve Elsenburg nabij de Kleijweg.	2.2.2	T. Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 5 mei 1945	Nee, hoewel de crashlocatie op deze website staat ingetekend in het analysegebied, is op een luchtfoto duidelijk zichtbaar dat het V-wapen buiten de begrenzing van het analysegebied is gecrasht	--	--
5 maart 1945	Bombardement op Rijswijk. Getroffen werd onder andere de H.T.M. remise aan de Delftweg.	2.2.2	T. Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 5 mei 1945	Nee, de remise lag buiten het analysegebied	--	--
18 maart 1945	Geallieerde luchtfotoverkenning. Plaspoel- en Schaaipolder. Op meerdere plaatsen langs het spoor stellingen waaraan ook enkele loopgraven toebehoren. Bij 't Haantje lijken 8 stelselmatig geplaatste bunkers te staan (p.19)	2.1.2	T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Den Haag-Delft d.d. 19 juni 2012. Rapportnummer RRZ-054	Nee, geen CE indicatie. De waarneming is geverifieerd door middel van luchtfoto-interpretatie van AVG	--	--

1940-1945						
Datum	Gebeurtenis	Hoofdstuk	Bron	Bruikbaar t.b.v. afbakening	Nr . FK ¹	Nr .CE BBK ²
19 maart 1945	De troepen gelegerd aan de Van Vredenburgweg in de gemeente Rijswijk dienen voor de bezetting van de stellingen gelegen in de omtrek van de Kleiweg. Ze hebben in deze stellingen grote oefeningen gehad	2.9.1	NIMH, 575 serie	Nee, het betreft het oefenen van militaire eenheden. Er wordt niet gemeld dat er met scherpe munitie werd geoefend	--	--
20 maart 1945	Bombardement door 32 Spitfires met 11 ton brisantbommen op Rijswijk tussen 16.45 en 18.45 uur. Getroffen werd het vliegveld Ypenburg en de spoorlijn.	2.2.2	T. Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 5 mei 1945	Nee, het vliegveld lag buiten de begrenzing van het analysegebied. De beschrijving is te globaal om te kunnen bepalen of er hier sprake is van het onderzoeksgebied	--	--
25 maart 1945	Defence overprint d.d. 25 maart 1945	2.2.2	Kadaster Zwolle	Ja, in combinatie met (meer) nauwkeurige luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog.	--	--
7 april 1945	Geallieerde luchtfotoverkenning. In het zuiden ter hoogte van de huidige A4 en het Wilhelminapark zijn twee sets bomkraters zichtbaar; één set van drie duidelijke kraters (waarvan één iets groter dan de andere twee) en een set van één bomkrater naast de spoorbaan en één in de spoordijk (p.19)	2.1.2	T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Den Haag-Delft d.d. 19 juni 2012. Rapportnummer RRZ-054	Ja, conform WSCS-OCE is er hier sprake van een pin point target. De spoorwegovergang is als pin point target aangemerkt	12	B7
7 april 1945	Vier bomkraters, welke zijn ontstaan tussen 22 maart 1945 en 7 april 1945, zuidelijk van de A4 t.h.v. de brug Kleiweg over A4	2.4.2	Luchtfoto 303-14-3176	Ja, conform WSCS-OCE is er hier sprake van een pin point target. De spoorwegovergang is als pin point target aangemerkt. AVG heeft overigens nog een vierde bomkraters waargenomen	12	B7

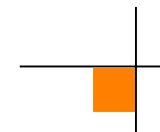
1940-1945						
Datum	Gebeurtenis	Hoofdstuk	Bron	Bruikbaar t.b.v. afbakening	Nr . FK ¹	Nr .CE BBK ²
24 april 1945	De spoorbrug langs de Lange Kleiweg werd opgeblazen (p.19)	2.1.2	Saricon, Vooronderzoek Conventionele Explosieven Masterplan Rijswijk-Zuid d.d. 30 juni 2011. Documentcode 11S082-VO-01	Ja, er lag een spoorbrug aan de Kleiweg. Deze ligt in het onderzoeksgebied ter hoogte van de kruising van de Kleiweg met het Haantje.	13	B8
24 april 1945	Duitse militairen blazen de spoorbrug langs de Kleiweg in Rijswijk op (p.7)	2.1.2	T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Den Haag-Delft d.d. 19 juni 2012. Rapportnummer RRZ-054	Ja, er lag een spoorbrug aan de Kleiweg. Deze ligt in het onderzoeksgebied ter hoogte van de kruising van de Kleiweg met het Haantje.	13	B8
24 april 1945	De Duitsers beschadigden om 06:40 uur door drie ontploffingen de spoorbrug bij 't Haantje te Rijswijk. Dit was een sabotage actie (p.7)	2.1.2	T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Den Haag-Delft d.d. 19 juni 2012. Rapportnummer RRZ-054	Ja, er lag een spoorbrug aan de Kleiweg. Deze ligt in het onderzoeksgebied ter hoogte van de kruising van de Kleiweg met het Haantje.	13	B8

NAOORLOGSE RUIMINGEN						
Datum	Gebeurtenis	Hoofdstuk	Bron	Bruikbaar t.b.v. afbakening	Nr . FK	Nr .CE BBK
1976	EOD ruiming bij het Jaagpad te Rijswijk (ruimingnr. 19760791). Aangetroffen: 1 antitankmijn nr 35 staal (D), 1 patroontrommel (gevuld)	2.7.1	EOD archief, Semi Statistische Archiefdiensten Rijswijk	Nee, de context van deze ruiming is niet bekend. De locatie van ruiming is niet per definitie de locatie van aantreffen van de CE	UO nummer	
1976	EOD ruiming bij het Jaagpad te Rijswijk (ruimingnr. 19760954). Aangetroffen: 1 pantsergranaat-patroon van 4,7 cm	2.7.1	EOD archief, Semi Statistische Archiefdiensten Rijswijk	Nee, de context van deze ruiming is niet bekend. De locatie van ruiming is niet per definitie de locatie van aantreffen van de CE	UO nummer	--

NAOORLOGSE RUIMINGEN						
Datum	Gebeurtenis	Hoofdstuk	Bron	Bruikbaar t.b.v. afbakening	Nr . FK	Nr .CE BBK
1977	EOD ruiming bij het Jaagpad 61 te Rijswijk (ruimingnr 19771789). Aangetroffen: 2 restanten tijdbuis nr 3, 1 tijdbuis nr 3, 1 plat-kop pantsergranaat van 4,7cm OH, verschoten/ zonder lichtspoor, 5 hulzen kkm, 1 motor 23,5 inch raket leeg, 3 patronen KKM	2.7.1	EOD archief, Semi Statistische Archiefdiensten Rijswijk	Nee, de context van deze ruiming is niet bekend. De locatie van ruiming is niet per definitie de locatie van aantreffen van de CE	UO nummer	--
1980	EOD ruiming bij de Lange Kleiweg te Rijswijk (ruimingnr. 19803486). Aangetroffen: 1 exercitie munitie M6A2	2.7.1	EOD archief, Semi Statistische Archiefdiensten Rijswijk	Nee, de melding is te globaal om te kunnen bepalen of er hier sprake is van het onderzoeksgebied	UO nummer	--
1980	Aan de Lange Kleiweg een exercitiemijn gevonden (p.19)	2.1.2	Saricon, Vooronderzoek Conventionele Explosieven Masterplan Rijswijk-Zuid d.d. 30 juni 2011. Documentcode 11S082-VO-01	Nee, de melding is te globaal om te kunnen bepalen of er hier sprake is van het onderzoeksgebied	--	--
1980	De EOD ruimt bij de Lange Kleiweg 1x exc mn m6a2, ruimingnr. 19803486 (p.41)	2.1.2	T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Den Haag-Delft d.d. 19 juni 2012. Rapportnummer RRZ-054	Nee, de melding is te globaal om te kunnen bepalen of er hier sprake is van het onderzoeksgebied	--	--
2012	Saricon gebiedsvrijgave. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een drietal vrijgegeven gebieden: vrijgegeven gebied tot 5m-mv, vrijgegeven gebied tot 2m-mv, vrijgegeven gebied tot 4,5mv-waterlijn	2.1.2	Saricon, Detectierapport Prinses Beatrixlaan Rijswijk d.d. 13 juli 2012. Documentcode 12S067DR-01	Nee, het is niet duidelijk exact waar dit onderzoek heeft plaatsgevonden. Er worden geen huisnummers of coördinaten opgegeven.	--	--

NAOORLOGSE RUIMINGEN						
Datum	Gebeurtenis	Hoofdstuk	Bron	Bruikbaar t.b.v. afbakening	Nr . FK	Nr .CE BBK
2014	Gelukszoeker vindt brisantgranaat in Rijswijk. RIJSWIJK - Piep piep pieeeeeep! Een man die maandagmiddag met een metaal-detector in het Wilhelminapark in Rijswijk liep, deed een bijzonder gevaarlijke vondst. Hij trof er een brisantgranaat aan. Het explosief werd onschadelijk gemaakt. De brisantgranaat is een stalen huls gevuld met springstof, waarbij de omhulling bij de ontploffing in scherven breekt, die in het rond vliegen en daardoor schade toebrengen. De term brisantie verwijst naar het versplinterend effect van een springstof. Na de vondst zette de politie een gedeelte van het park af. De Explosieven Opruimingsdienst (EOD) bracht het projectiel tot ontploffing op een braakliggend terrein van de nieuwe bouwlocatie in SION (bron: website Omroep West)	2.6.1	http://www.omroepwest.nl/nieuws/2587838/Gelukszoeker-vindt-brisantgranaat-in-Rijswijk	Nee, niet bekend is waar exact de granaat werd gevonden	--	--
2015	Vrijgave AVG	2.1.1	AVG Explosieven Opsporing Nederland, Proces-Verbaal van Oplevering Rijswijk-Buiten d.d. 30 april 2015. Documentcode 1556043-PP-01	Ja, het betreft een gebied dat is vrijgegeven van CE. AVG heeft op deze locatie overigens door middel van luchtfotoanalyse geen militaire objecten waargenomen	--	B9

4 BEOORDELING BRONNENMATERIAAL

4.1 Indicatie van explosieven in het onderzoeksgebied

Er is in de meidagen van 1940 sprake geweest van grondgevechten in het analysegebied.

Er was in de periode voorafgaand aan de bevrijding door de geallieerden geen sprake van grondgevechten in of in de directe nabijheid van het onderzoeksgebied.

Er waren militaire objecten in het analysegebied aanwezig. Het betreft loopgraven en stellingen.

Er zijn militaire vliegtuigen in het analysegebied gecrasht. Het betrof Duitse JU-52 transportvliegtuigen die waren bewapend met klein kaliber boordwapens. Dergelijke toestellen vervoerden onder andere munitievoorraden.

Er is afwerpmunitie in het analysegebied neergekomen.

Het onderzoeksgebied heeft geleden onder gevechtshandelingen.

Er zijn in het verleden CE in het analysegebied gevonden. Het betrof o.a. de volgende CE: tijdbuizen, pantsergranaat 4.7 cm Oud-Hollands en klein kaliber munitie.

Er is na de Tweede Wereldoorlog sprake geweest van naoorlogse bodemingrepen in het analysegebied (contra-indicaties). Denk aan naoorlogs gegraven watergangen in bij het Wilhelminapark, naoorlogse wegen, nieuwbouw en de aanleg van de A4.

Op basis van de beschikbare feiten zijn er indicaties beschikbaar waaruit blijkt dat er mogelijk CE in het onderzoeksgebied Rijswijk Buiten aanwezig zijn.

4.2 Leemten in kennis bronnenmateriaal

- Bij een historisch onderzoek kan nooit een volledig overzicht van alle bronnen worden verkregen. Er is bij dit onderzoek is er gebruik gemaakt van een bronneselectie
- Luchtfoto's van de Royal Air Force geven doorgaans een betrouwbare indicatie voor wat betreft de vraag of er mogelijk CE in het onderzoeksgebied aanwezig zijn. Luchtfoto's geven altijd een momentopname weer. Er kunnen vòòr, na en tussen verschillende opnamedata CE in het onderzoeksgebied terecht zijn gekomen. Het is, vanwege getroffen camouflagemaatregelen, maar zeer de vraag of alle geschutsopstellingen etc. op luchtfoto's kunnen worden teruggevonden
- De ruimrapporten van de EOD kennen hun beperkingen, voor wat betreft de nauwkeurigheid van de vindplaatsbeschrijvingen. Het is niet altijd mogelijk om exact aan te geven waar de CE werden aangetroffen. Deze munitie is bovendien geruimd. Dergelijke beperkingen zijn er ook bij andere geraadpleegde bronnen, zoals bijvoorbeeld documenten uit de gemeentearchieven. Er kan alleen een CE verdacht gebied worden afgebakend met behulp van concrete locatiebeschrijvingen

4.3 Soort en verschijningsvorm van explosieven

In de lijst van gebeurtenissen (hoofdstuk 3) zijn in hoofdlijnen de volgende gevechtshandelingen genoemd

- Grondgevechten en artilleriebeschietingen
- Duitse defensie (loopgraven en wapenopstellingen)
- Vliegtuigcrashes
- Het neerkomen van afwerpmunitie
- Het aanbrengen van vernielingsladingen

Voor de genoemde handelingen is beoordeeld of – als gevolg van de handeling – CE in het onderzoeksgebied aangetroffen kunnen worden. Zo ja, dan is tevens beoordeeld welke van de zestien hoofdsoorten CE uit de WSCS-OCE, versie 1, in de bodem aanwezig kunnen zijn.

4.3.1 Duitse defensie

De volgende CE zijn mogelijk ter plaatse van de wapenopstellingen en de loopgraven aanwezig:

Soort explosief	Nationaliteit	Subsoort	Verschijningsvorm
Hand- en geweergranaten	Duits	o.a. 'eihandgranaten', steelhandgranaten	Achtergelaten, gedumpt
Klein kaliber munitie (KKM)	Duits	Onbekend	Achtergelaten, gedumpt

4.3.2 Vliegtuigcrashes

Er zijn Duitse militaire vliegtuigen in het onderzoeksgebied gecrasht. Ter plaatse van de vermoedelijke crashlocaties kunnen de volgende CE worden aangetroffen:

Soort explosief	Nationaliteit	Verschijningsvorm
Vliegtuigboordwapenmunitie	Duits	Onderdeel van vliegtuigwrak

4.3.3 Grondgevechten en artilleriebeschietingen

In de geraadpleegde bronnen wordt gesproken over grondgevechten in de meidagen van 1940. Er is aanleiding om te veronderstellen dat er mogelijk verschoten CE in de bodem van het onderzoeksgebied aanwezig zijn. Hieronder vallen de volgende hoofdsoorten CE:

Soort explosief	Nationaliteit	Subsoort	Verschijningsvorm
Klein kaliber munitie (KKM)	Oud-Hollands, Duits	Onbekend	Achtergelaten
Handgranaten	Oud-Hollands, Duits	O.a. eihandgranaten	Gegooid, gedumpt/achtergelaten
Mortiergranaten	Duits	Vanaf 5 cm	Achtergelaten

4.3.4 Geallieerde noodafworpen en tactische luchtaanvallen

In de geraadpleegde bronnen wordt melding gemaakt van de volgende relevante feiten:

- Op luchtfoto's d.d. 1941 en 1944-1945 waargenomen bomkraters

De volgende soorten CE zijn als gevolg van de bovengenoemde gevechtshandelingen mogelijk in de bodem aanwezig:

Soort explosief	Nationaliteit	Subsoort	Verschijningsvorm
Afwerpmunitie	Brits	250 lb./500 lb. / 1000 lb.	Afgeworpen

4.3.5 Vernielingsladingen

Er wordt in de geraadpleegde bronnen melding gemaakt van gevechtshandelingen waarbij vernielingsladingen zijn aangebracht om de spoorbrug op te blazen.

CE kunnen in het geval van een niet in werking getreden vernielingslading zijn achtergebleven in het onderzoeksgebied. Wanneer er sprake is geweest van een geïmproviseerde vernielingslading, dan kunnen CE ten gevolge van de detonatie zijn weggeslingerd. De vraag of CE zijn weggeslingerd is afhankelijk van de gebruikte typen CE. De volgende typen CE zijn mogelijk in het onderzoeksgebied aanwezig:

Soort explosief	Nationaliteit	Subsoort	Verschijningsvorm
Standaard vernielingslading	Duits	Onbekend	Achtergelaten
Geïmproviseerde vernielingslading	Duits	Onbekend	Weggeslingerd, achtergelaten

4.4 Aantal mogelijk aan te treffen explosieven

De volgende aantallen CE zijn mogelijk in het onderzoeksgebied aanwezig. E.e.a. is gebaseerd op een inschatting van AVG omdat er in de (historische) bronnen geen exacte aantallen worden genoemd.

Soort explosief	Aantal mogelijk aan te treffen explosieven
Klein kaliber munitie	Eén - tientallen
Hand- en geweergrenaten	Eén - enkele
Geschutgranaten	Eén - tientallen
Vliegtuigboordwapenmunitie / CE als onderdeel van vliegtuigcrashes	Enkele - honderden
Afwerpmunitie	Eén - enkele
Vernielingsladingen	Eén - enkele

4.5 Horizontale en verticale begrenzing verdacht gebied

De verdachte gebieden die in deze paragraaf worden besproken zijn ingetekend op de CE bodembelastingskaart. In de volgende deelparagraaf wordt de begrenzing van ieder verdacht gebied besproken en gemotiveerd.

4.5.1 Verdachte gebieden gedumpte munitie

Dit betreft de locatie waar een wapenopstelling aanwezig was:

- Wapenopstellingen: opstellingen van handvuurwapens, machinegeweren of andere (semi)automatisch wapens, niet zijnde onderdeel van een verdedigingswerk. De locaties van de wapenopstellingen zijn verdacht op CE
- Stellingen: locaties van geschut, niet zijnde onderdeel van een verdedigingswerk; 25 meter rondom het hart van de geschutopstellingen, maar niet verder dan een eventueel aangrenzende watergang is verdacht op CE
- Militaire loopgraven: het gebied binnen de contouren van loopgraven is verdacht op CE. Het CE verdachte gebied wordt bij voorkeur aan de hand van geogerefereerde luchtfoto's bepaald

CE kunnen ter plaatse van de (wapenop-)stellingen en loopgraven tot op een maximale diepte van 2 meter minus het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog worden aangetroffen. De bovengrens is het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog.

4.5.2 Verdachte gebieden vliegtuigcrashes

Dit betreft de locaties waar in de Tweede Wereldoorlog militaire vliegtuigen zijn gecrasht. De WSCS-OCE schrijft de volgende afbakening voor:

- Crashlocatie vliegtuig. Verdacht op aanwezigheid CE vanwege de crash. Het CE verdachte gebied wordt situationeel bepaald

Niet bekend is tot op welke diepte (onderdelen van) vliegtuigen zijn ingedrongen. De minimale indringingsdiepte is het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog. Ter plaatse van crashlocaties kunnen niet alleen CE, maar ook verontreinigde grond, asbest en radioactief materiaal worden aangetroffen.

4.5.3 Verdacht gebied afwerpmunitie

Dit betreft de gebieden die zijn getroffen door noodafworpen en tactische luchtaanvallen. Noodafworpen worden niet in de WSCS-OCE genoemd. De CE verdachte gebieden zijn derhalve situationeel bepaald. Voor tactische luchtaanvallen op een pint point target wordt de volgende afbakening gehanteerd:

- Duikbombardement op zgn. 'pin point target', inslagenpatroon onbekend. Gebied dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek object te treffen (bijvoorbeeld een brug of militair hoofdkwartier). Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 181 meter, gemeten vanuit het hart van het doel als zijnde CE verdacht aan te merken

De spoorwegovergang is als pin point target aangemerkt.

Afwerpmunitie kan tot een maximale conusweerstand van 10 MPa met een minimale laagdikte van 1 meter worden aangetroffen. De minimale indringingsdiepte is het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog. Deze verticale afbakening geldt voor afwerpmunitie van 250/500 en 1000 lb.

ARCADIS Nederland BV heeft sonderingen van het onderzoeksgebied aangeleverd. Deze sonderingen hebben echter geen betrekking op de op afwerpmunitie verdachte gebieden.

4.5.4 Verdacht gebied vernielingsladingen

Dit betreft het gebied waar mogelijk (geïmproviseerde) vernielingsladingen aanwezig zijn. Deze CE kunnen op de harde waterbodem worden aangetroffen.

5 CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

5.1 Conclusie

AVG heeft in opdracht van ARCADIS Nederland BV een vooronderzoek CE uitgevoerd voor het onderzoeksgebied RijswijkBuiten.

Op basis van de beoordeelde feiten van het vooronderzoek is geconcludeerd dat er indicaties zijn voor de mogelijke aanwezigheid van CE in het onderzoeksgebied.

De volgende gevechtshandelingen hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden:

- Grondgevechten
- Defensieve maatregelen (de aanwezigheid van wapenopstellingen en loopgraven)
- De crash van driemotorige Duitse Junker JU 52 transportvliegtuigen die waren uitgerust met boordmitrailleur
- Het neerkomen van afwerpmunitie
- Het aanbrengen van vernielingsladingen

De volgende CE kunnen mogelijk in het onderzoeksgebied worden aangetroffen:

Locaties grondgevechten:

- Handgranaten
- Mortiergranaten
- Klein kaliber munitie

Wapenopstellingen en loopgraven:

- Hand- en geweergrenaten, steelhandgranaten
- Klein kaliber munitie

Crashlocaties vliegtuigen:

- CE als onderdeel van vliegtuigcrashes

Locaties afwerpmunitie:

- Afwerpmunitie 250/500/1000 lb.

Locatie vernielingsladingen:

- Duitse (geïmproviseerde) vernielingsladingen

Er is een relevante contra-indicatie gevonden. Een gedeelte van het onderzoeksgebied is in het verleden door een gecertificeerd bedrijf vrijgegeven van CE. Het onderzoeksgebied is gedeeltelijk verdacht op CE. Het verdachte gebied is horizontaal afgebakend op de CE-bodembelastingkaart (zie bijlage 6.5).

Wapenopstellingen en loopgraven:

- Maximale diepteligging: tot maximaal 2 meter minus het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog
- Minimale diepteligging: het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog

Vliegtuigcrashes:

- Maximale indringingsdiepte: maximale diepte kan bij gebrek aan onderliggende informatie niet worden bepaald
- Minimale indringingsdiepte: het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog

Vernielingsladingen:

- Vernielingsladingen: harde laag waterbodem uit W.O.2

Afwerpmunitie:

- Maximale indringingsdiepte: tot een maximale conusweerstand van 10 MPa met een minimale laagdikte van 1 meter
- Minimale indringingsdiepte: het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog

5.2 Advies vervolgtraject

AVG adviseert ARCADIS Nederland BV om een van de volgende stappen te zetten.

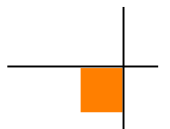
5.2.1 Aanvullend onderzoek

Een aanvullend onderzoek in The National Archives in Londen uit te laten voeren. Er kan zo (mogelijk) worden achterhaald hoeveel vliegtuigen de bekende bombardementen in het onderzoeksgebied hebben uitgevoerd en welk aantal en type bommen er op die bewuste data werd afgeworpen. Deze informatie wordt hierop volgend vergeleken met op W.O.2 luchtfoto's waargenomen bomkraters. Zijn er evenveel bomkrater zichtbaar als dat er bommen werden afgeworpen, dan kan een gebied als zijnde onverdacht worden aangeduid. Uiteraard alleen wanneer deze bomkraters duiden op de detonatie van alle afwerpmunitie. Soms is het ook mogelijk om de vlieghoogte van bommenwerpers te achterhalen en zo de maximale indringingsdiepte van afwerpmunitie te bepalen. Wanneer deze gegevens niet beschikbaar zijn, dan wordt de maximale afwerphoogte als uitgangspunt gehanteerd. Na dit aanvullende onderzoek kan geen garantie worden gegeven dat de CE verdachte gebieden kunnen worden gereduceerd.

5.2.2 Opsporing CE

ARCADIS Nederland BV kan ook direct tot opsporing van CE overgaan. Het CE onderzoek maakt onderdeel uit van de opsporingsfase die in paragraaf 6.6 van de WSCS-OCE is beschreven. De opsporingsfase omvat het geheel van organisatie en uitvoering, achtereenvolgens: werkvoorbereiding, detecteren, interpreteren, lokaliseren, laagsgewijs ontgraven en identificeren van de vermoede explosieven, tijdelijk veiligstellen van de situatie tot aan overdracht aan de EOD en proces-verbaal van oplevering aan de opdrachtgever en Bevoegd Gezag.

Om een gedegen detectieonderzoek te kunnen uitvoeren dient het opsporingsgebied goed beloopbaar en vrij van obstakels te zijn. Dat wil zeggen dat alle bovengrondse obstakels, zoals hekwerk, begroeiing en gewas voor aanvang van de detectie moet zijn verwijderd. Na het verwijderen van de bovengrondse obstakels kan de locatie worden gedetecteerd. Bomen en begroeiing dienen boven het maaiveld te worden gerooid/gesnoeid. Indien een analoge detectie wordt uitgevoerd dienen alle verdachte objecten die worden gedetecteerd en waarvan de meetwaardenovereenkomsten vertonen met mogelijk aanwezige CE in kaart worden gebracht door de locatie door middel van GPS in te meten. Bij deze vastlegging dient tevens de vermoedelijke diepte te worden vastgelegd. Bij het uitvoeren van een computerondersteunde detectie wordt de data vastgelegd in een datalogger. De data wordt na de detectie uitgelezen in een speciaal hiervoor ontworpen softwareprogramma.

De hoeveelheid te benaderen objecten kan pas worden bepaald na het uitvoeren van de detectie. De uit de detectie aangemerkte verdachte objecten worden uitgezet in het opsporingsgebied met behulp van GPS. Deze punten worden vervolgens handmatig en indien nodig machinaal benaderd. Aangetroffen objecten worden vervolgens geïdentificeerd en indien nodig veiliggesteld.

6 BIJLAGEN

6.1 Bronnenlijst

6.1.1 Archieven

- Archief AVG
- Archief Explosieven Opruimings Dienst Defensie Soesterberg / Semi Statistische Archief Diensten Rijswijk
- Gemeentearchief Rijswijk
- Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie Amsterdam
- Universiteit Wageningen, afdeling Speciale Collecties
- Kadaster Zwolle
- Koninklijke Bibliotheek 's-Gravenhage
- Nationaal Archief 's-Gravenhage / Provinciaal Archief
- Nederlands Instituut voor Militaire Historie 's-Gravenhage
- The National Archives Londen

6.1.2 Literatuur

- H. Amersfoort / P. Kamphuis (red.), *Mei 1940. De strijd op Nederlands Grondgebied* ('s-Gravenhage 2005)
- E. H. Brongers, *De slag om de residentie* (Baarn 1977)
- B.C. de Pater/ B. Schoenmaker e.a., *Grote Atlas van Nederland 1930-1950* (2006)
- C.D. Kamerling, *Algemeen Overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het oost-front) en de strijd tegen de luchtlandingstroepen rondom 's-Gravenhage. Mei 1940 ('s-Gravenhage 1954)*
- C.Klep / B. Schoenmaker (red.), *De bevrijding van Nederland 1944 – 1945. Oorlog op de flank* (Den Haag 1995)
- A. Meijers, *Achtung Minen – Danger Mines. Het ruimen van landmijnen in Nederland 1940-1947* (Soesterberg 2013)
- F.J. Molenaar, *De luchtverdediging in de meidagen van 1940* ('s-Gravenhage 1970)
- H.J. van Halsema, *Om nooit te vergeten. Rijswijk in de Tweede Wereldoorlog* (Rijswijk 1991)
- J. van Woensel, *Vrij van explosieven. De geschiedenis van het EOCL en zijn voorgangers 1944-2004* (Amsterdam 2004)
- G.J. Zwanenburg, *En nooit was het stil....Kroniek van een Luchtoorlog. Deel 1 & 2.* (Den Haag 1990/1992)

6.1.3 Websites

- <http://www.avg.eu>
- <http://www.explosievenopsporing.com>
- <http://www.explosievenopsporing.nl>

6.2 Certificaat WSCS-OCE

AVG Explosieven Opsporing Nederland

te Waalwijk
KvK: 12029421

heeft aangetoond dat het managementsysteem en de verrichte werkzaamheden voldoen aan het:

Systeemcertificaat
Opsporen Conventionele Explosieven WSCS-OCE: 2012, versie 1

Het bedrijf voldoet daarmee aan de in de bovengenoemde werkveldspecifieke certificatieschema vastgelegde eisen ten aanzien van:

Deelgebied A: Opsporing (inclusief vooronderzoek)
Deelgebied B: Civieltechnisch Opsporingsproces

Evaluatie van het managementsysteem heeft plaatsgevonden volgens het certificatiereglement van TÜV Nederland.

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer: 13380/11.1
Ingangsdatum: 15-12-2015
Certificaat geldig tot: 15-12-2018
Datum eerste certificaat: 15-12-2006

Managing Director
Dhr. E.W.A.C. Franken

TÜV Nederland
De Waal 21 C
5684 PH Best
T: +31 (0) 499 – 339 500
F: +31 (0) 499 – 339 509
E: info@tuv.nl
W: www.tuv.nl

6.3 Richtlijnen WSCS-OCE afbakening verdachte gebieden

Indicatie	Algemene omschrijving	Uitgangspunt conclusie		Uitgangspunten voor afbakening verdacht gebied
		Verdacht	Onverdacht	
Verdedigingswerk	Groepering van wapenopstellingen en/of geschutsoptellingen, rondom afgezet met een versperring (bijvoorbeeld weerstandskern of steunpunt).	x		Het grondgebied binnen de grenzen van het verdedigingswerk is verdacht. De grenzen worden bij voorkeur bepaald aan de hand van georeferende luchtfoto's.
Wapenopstelling	Opstelling van handvuurwapen, machinegeweer of andere (semi)automatisch wapen, niet zijnde onderdeel van een verdedigingswerk.	x		Locatie van de wapenopstelling.
Geschutopstelling (statisch en mobiel)	Locatie van geschut, niet zijnde onderdeel van een verdedigingswerk.	x		25 meter rondom het hart van de geschutopstelling, maar niet verder dan een eventueel aangrenzende watergang.
Munitieopslag in open veld	Locatie van munitievoorraad in het open veld, niet zijnde binnen een verdedigingswerk.	x		Locatie van de veldopslaglocatie.
Loopgraaf	Militaire loopgraaf	x		Het gebied binnen de contouren van de loopgraaf is verdacht, bij voorkeur bepaald aan de hand van georeferende luchtfoto's.
Tankgracht of -geul	Een diepe (al dan niet droge) gracht of geul met steile wanden, aangebracht om pantservoertuigen tegen te houden.		x	Niet verdacht, tenzij er aanwijzingen zijn dat er mogelijk munitie in gedumpt is.
Landmijnen verdacht gebied	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij de controle door de MMOD géén landmijnen aangetroffen.		x	n.v.t.
Landmijnen verdacht gebied	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij de controle door de MMOD, of bij na-oorlogse activiteiten landmijnen aangetroffen.	x		De grenzen zoals aangegeven in het ruimrapport.
Mijnenveld	Geregistreerd mijnenveld, waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Alle volgens het legrapport gelegde landmijnen zijn geruimd.		x	n.v.t.
Mijnenveld	Geregistreerd mijnenveld waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Niet alle volgens het mijnenlegrapport gelegde landmijnen zijn geruimd. Geen feitelijke onderbouwing bekend waarom er landmijnen worden vermist.	x		De grenzen zoals aangegeven in het mijnenlegrapport en/of ruimrapport.
Mijnenveld	Mijnenlegrapport aanwezig. Niet alle volgens het legrapport gelegde landmijnen zijn geruimd. Feitelijke onderbouwing bekend waarom er landmijnen worden vermist.		x	n.v.t.
Versperringen	Versperringen, zoals strandversperringen en drakentanden.		x	Tenzij er indicaties zijn dat CE onderdeel uitmaken van de versperring.
Infrastructuur zonder geschutopstelling of munitievoorraad	Militaire werken zoals woononderkomen of werken met een burgerdoel zoals schuilbunker.		x	Tenzij er indicaties zijn op CE vanwege de aanwezigheid van nabijverdediging in de vorm van bijvoorbeeld wapenopstellingen.
Schuilloopgraaf	Loopgraaf voor burgerbevolking om in te schuilen.		x	n.v.t.
Kampementen	Grondgebied met onderkomens zoals tenten.		x	Tenzij er indicaties zijn op CE vanwege de aanwezigheid van munitieopslag of nabijverdediging in de vorm van bijvoorbeeld wapenopstellingen.
Mangat	Gat in grond met schuifunctie, niet in gebruik genomen als schuttersput.		x	n.v.t.
Vernielingslading	Locatie van aangebrachte vernielingslading.	x		Locatie van de vernielingslading.
Artillerie-, mortier- of raketbeschieting	Gebied dat is beschoten door mobiel of vast geschut, mortieren of grondgebonden (meervoudig) raketwerpersysteem.	x		Situationeel te bepalen.
Raketbeschieting inslagenpatroon bekend	Gebied dat is getroffen door een raketbeschieting met jachtbommenwerpers.	x		Op basis van een analyse van het inslagenpatroon wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagenpatroon bepaald. Het verdachte gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van de buitenste blindganger binnen het inslagenpatroon.
Insagpunt blindganger, zijnde een vliegtuigbom	Vliegtuigbom die niet in werking is getreden.			Te bepalen volgens rekenmethode waarin ten minste rekening wordt gehouden met de volgende parameters: de afwerphoogte, de afwerpsnelheid, het gewicht van de bom, de diameter van de bom en de weerstand van de bodem. Op basis van in ieder geval deze vijf parameters wordt berekend tot welke diepte CE theoretisch kunnen indringen en hoever de maximale horizontale verplaatsing is.

Indicatie	Algemene omschrijving	Uitgangspunt conclusie		Uitgangspunten voor afbakening verdacht gebied
		Verdacht	Onverdacht	
Crashlocatie vliegtuig	Aanwezigheid van CE vanwege de crash.	x		Situatieel te bepalen.
Krater van gedetoneerde incidentele luchtafweergranaat	Gebied waarin zich de krater van de detonatie van een incidentele luchtafweergranaat bevindt.		x	Tenzij er indicaties zijn dat het geen incidentele luchtafweergranaat betreft.
Inslagpunt van een V-1 wapen	Gebied dat is getroffen door de inslag van een V-1 wapen.	x		15 meter rondom een inslagpunt vanwege de mogelijke horizontale verplaatsing onder de grond.
Krater van een (gedeeltelijk) gedetoneerd V-1 wapen	Gebied waarin zich de krater van de detonatie van een V-1 wapen bevindt.	x		50 meter rondom een inslagpunt vanwege de mogelijke aanwezigheid van explosieve componenten.
Krater van een (gedeeltelijk) gedetoneerd V-2 wapen	Gebied waarin zich de krater van de detonatie van een V-2 wapen bevindt.	x		Situatieel te bepalen.
Dumplocatie van munitie en/of toebehoren	Dumplocatie van CE en/of toebehoren in landbodem of op waterbodem.	x		Locatie van de dump en afbakening verder situatieel te bepalen, bijvoorbeeld dumping in stilstaand of stromend water.
Ongecontroleerde (massa)explosie	(Sympathische) detonatie van een explosieven voorraad zoals ontloffing munitieopslag of munitie trein.	x		Situatieel te bepalen
Vernietigingslocatie voor CE	Eén of meerdere springputten.	x		De contour(en) van de springput(ten) en afbakening verder situatieel te bepalen, bijvoorbeeld gelet op de afstand van eventuele uitgeworpen CE buiten deze contour(en).
Vernielingslading (in werking gesteld)	Locatie van in werking gestelde vernielingslading, waarbij de mogelijkheid bestaat op het aantreffen van niet (geheel) gedetoneerde springlading(en).	x		Locatie waar de vernielingslading in werking is gesteld en afbakening verder situatieel te bepalen.
Tapijtbombardement	Gebied dat is getroffen door een bombardement met middelzware en/of zware bommenwerpers, met als doel om schade aan te richten over een groot gebied.	x		Op basis van een analyse van het inslagenpatroon ¹ wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagenpatroon bepaald. Het verdachte gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van de buitenste blindganger binnen het inslagenpatroon.
Duikbombardement op zgn. 'Pin Point Target', inslagenpatroon onbekend	Gebied dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek object te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 181 meter gemeten vanuit het hart van het doel ²³ .
Duikbombardement op zgn. 'Line Target', inslagenpatroon onbekend	Lineair gebied, nabij een spoorlijn, dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om de spoorlijn te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 91 meter gemeten vanuit het hart van de spoorlijn ²⁴ .
Raketbeschieting op zgn. 'Pin Point Target', inslagenpatroon onbekend	Gebied dat is getroffen door een raketbeschieting met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek object te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 108 meter gemeten vanuit het hart van het doel ²⁵ .
Raketbeschieting op zgn. 'Line Target', inslagenpatroon onbekend	Lineair gebied, nabij een spoorlijn, dat is getroffen door een raketbeschieting met jachtbommenwerpers, met als doel om de spoorlijn of treinstel op deze spoorlijn te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 80 meter gemeten vanuit het hart van de spoorlijn ²⁶ .

¹ Verzameling van de locaties van inslagen van één bepaald toestel of één bepaald bombardement.

² Afstanden zijn afkomstig van een Britse studie (empirisch onderzoek) naar de accuratesse bij aanvallen door eenmotorige duikbommenwerpers gedurende de periode oktober 1944 – april 1945 (AIR 55/322). Eventueel effect van vijandelijk luchtafweer tijdens deze duikbombardementen is niet in de studie meegenomen.

³ De genoemde afstand is de gemiddelde afstand t.o.v. het doel waarbij opgemerkt moet worden dat 50% van de vliegtuigbommen binnen 119 meter neer is gekomen en de maximaal gemeten afstand t.o.v. het doel 181 meter was.

⁴ De genoemde afstand is de gemiddelde afstand t.o.v. het doel waarbij opgemerkt moet worden dat 50 % van de vliegtuigbommen binnen 46 meter neer is gekomen en de maximaal afstand t.o.v. het doel 91 meter was.

⁵ De genoemde afstand is de gemiddelde afstand t.o.v. het doel (gebouwen) waarbij opgemerkt moet worden dat de gemiddelde spreiding van de raketten t.o.v. het middelpunt van een salvo 69 meter was, en dat de gemiddelde afstand van het middelpunt van een salvo t.o.v. het doel 39 meter was.

⁶ De genoemde afstand is de maximale afstand gemeten n.a.v. luchtfoto-interpretatie.

Bijlage 4: Eisen te stellen aan materieel

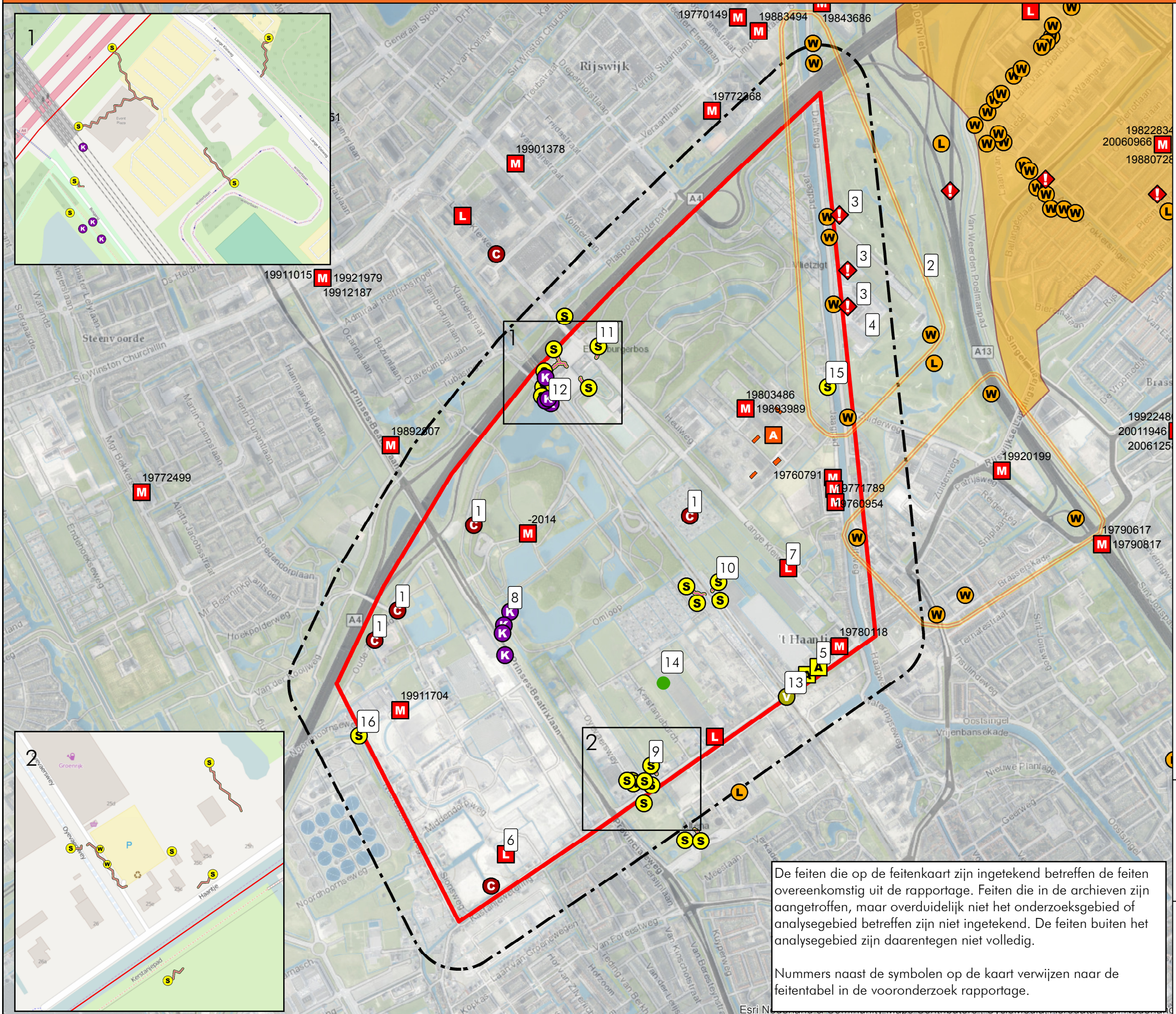
Indien bij het benaderen van CE gebruik wordt gemaakt van materieel dient deze te voldoen aan de onderstaande eisen:

- De naar de graafbak gerichte ruiten zijn voorzien van 33 mm Lexguard materiaal, of een daaraan minimaal gelijkwaardige voorziening. Deze voorziening kan zijn aangebracht door de ruiten te vervangen of door het aanbrengen van een voorzetrui. Indien voorzetruiten worden toegepast dienen de originele ruiten te zijn vervangen door 8 mm Lexan materiaal, of een daaraan minimaal gelijkwaardige voorziening.

6.4 Presentatiekaart verzamelde historische feiten

FEITENKAART - RIJSWIJKBUITEN

Legenda

- L** Melding van een luchtbombardement
- M** Inzet van EODD
- K** Krater <2 meter
- S** Stelling
- !** Duitse eenheden in verdediging (meidagen 1940)
- L** Luchtafweer in 1940 (globaal)
- W** Wapenopstelling in 1940 (globaal)
- W** Wapenopstelling (1944/45)
- C** Neergestorte vliegtuigen
- V** Vernielingslading in werking gesteld
- A** Artillerie inrichting Hembrug, vestiging Rijswijk
- A** Melding oorlogsschade
- Loopgraaf
- B** Beschadigde gebouwen
- N** Nederlandse "schermen" (meidagen 1940)
- V** Vrijgave 2.5m minus mv dzv AVG
- V** Voormalig vliegveld Ypenburg
- O** Onderzoeksgebied
- A** Analysegebied

0 125 250 500 750 1.000

METER

AVG Explosieven Opsporing Nederland
Postbus 160
6590 AD Genneep

Presentatiekaart verzamelde feiten
Conventionele Explosieven

Gemeente Rijswijk
RijswijkBuiten

Opdrachtgever:

Arcadis Nederland BV
Postbus 1018
5200 BA 's-Hertogenbosch

Projectnummer: 1662014
FK1
Formaat: A3
Getekend: Paul Gieben
Datum: 04-05-2016
Voor akkoord: Menno Abbe

De feiten die op de feitenkaart zijn ingetekend betreffen de feiten overeenkomstig uit de rapportage. Feiten die in de archieven zijn aangetroffen, maar overduidelijk niet het onderzoeksgebied of analysegebied betreffen zijn niet ingetekend. De feiten buiten het analysegebied zijn daarentegen niet volledig.

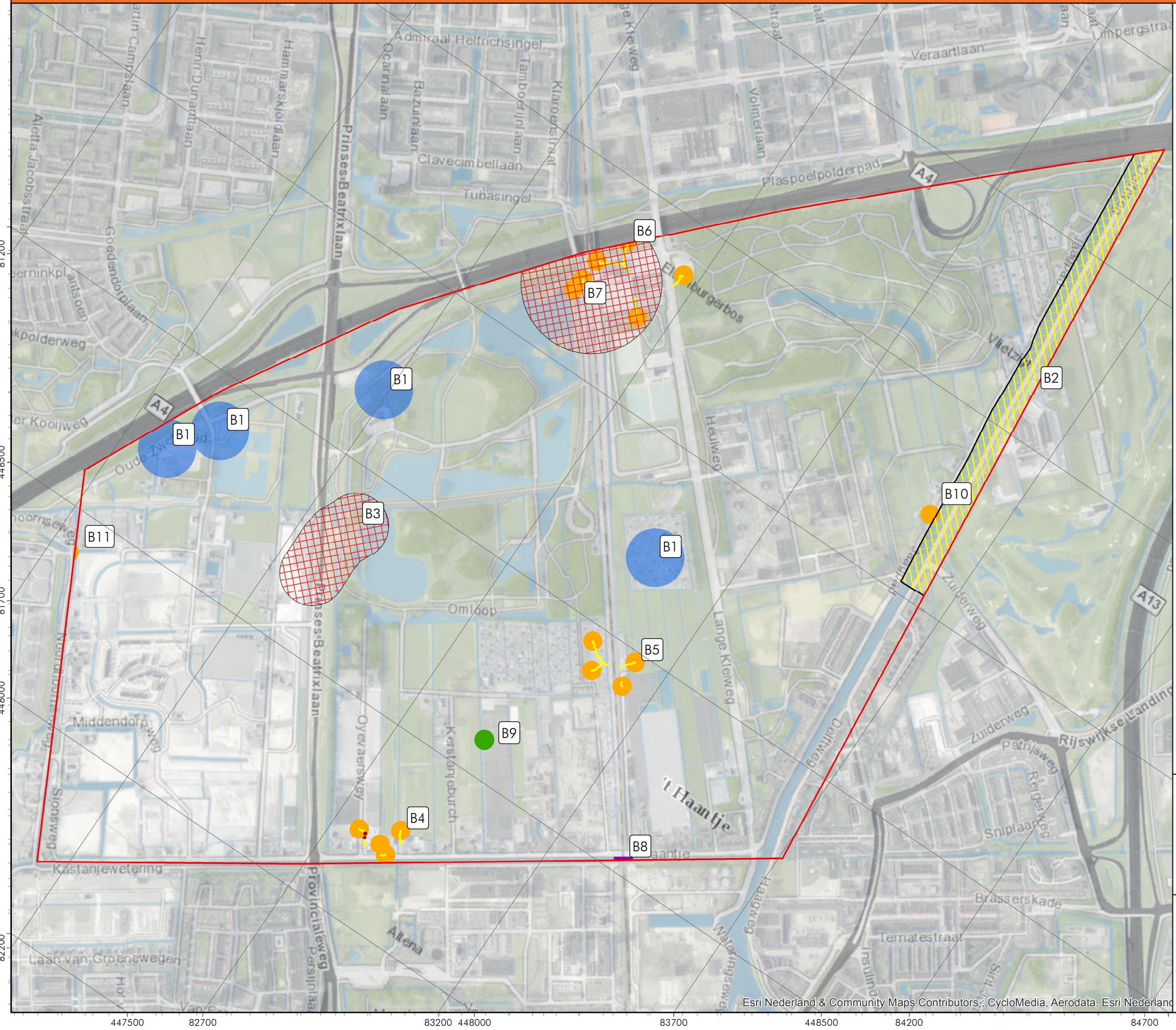
Nummers naast de symbolen op de kaart verwijzen naar de feitentabel in de vooronderzoek rapportage.

6.5 CE-bodembelastingkaart (verdacht gebied)

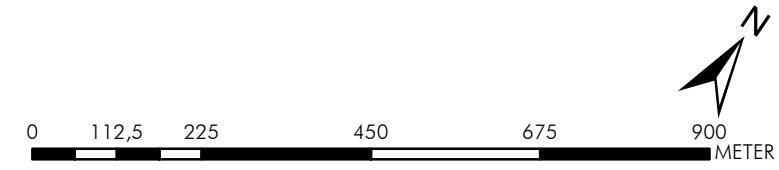
CE BODEMBELASTINGKAART - RIJSWIJKBUITEN

- Legenda**
- Onderzoeksgebied
 - Verdacht gebied afwerpmunitie
 - Verdacht gebied beschietingen
 - Verdacht gebied wapenopstelling
 - Verdacht gebied loopgraaf
 - Verdacht gebied stelling
 - Verdacht gebied vernielingslading
 - Verdacht gebied crashlocatie vliegtuig
 - Vrijgave 2.5m minus mv dzv AVG

Alleen oorlogshandelingen in of nabij het onderzoeksgebied zijn afgebakend.

Nummers naast de symbolen op de kaart verwijzen naar de feitentabel in de vooronderzoek rapportage.

AVG
AVG Explosieven Opsporing Nederland
Postbus 160
6590 AD Gennepe

Bodembelastingkaart
Conventionele Explosieven

Gemeente Rijswijk
RijswijkBuiten

Opdrachtgever:
ARCADIS
Arcadis Nederland BV
Postbus 1018
5200 BA 's-Hertogenbosch

Projectnummer: 1662014
Tekeningnummer: BK1
Formaat: A3
Getekend: Paul Gieben
Datum: 04-05-2016
Voor akkoord: Menno Abbe

